

Katsaus

Tunteilla on väliä: Tutkijan tunteet etnografisessa tutkimusprosessissa

Tiina Suopajarvi, Eerika Koskinen-Koivisto, Kristiina Korjonen-Kuusipuro, Kirsi-Maria Hytönen ja Pilvi Hämeenaho¹

Etnografisessa tutkimuksessa on läsnä monenlaisia tunteita, empatiaa ja myötätuntoa, jotka vaikuttavat läpi koko tutkimusprosessin. Ne kietoutuvat siihen, miten kohtaamme ihmisiä kentällä, miten eroamme heistä, miten nämä kohtaamiset ja niissä liikkuvat tunteet vaikuttavat niin tutkimusaineistojemme muotoutumiseen, analyysihimme kuin omaan jakamiseenme tutkijoina (ks. Granholm 2007; MacLure 2013a; Roberts 2018). Vaikka tutkijan tunteiden reflektoinnin pitäisi olla keskeinen osa etnografista analyysia, usein nämä tunteet hukkuvat rivien väleihin, piiloutuvat sanavalintoihin ja jäävät lukijan vastuulle. Lisäksi tunteet kiinnittyvät usein enemmän tutkimuksen muihin osapuoliin kuin tutkijaan (ks. Uusiha-kala 2016, 93–95). Tämän artikkelikudelman tavoitteena on tuoda tutkijan tunteita näkyviksi osana tutkimusprosessin eri vaiheita sekä pohtia, miten ne vaikuttavat tiedon tuottamiseen etnografisessa tutkimuksessa. Tämän lisäksi pohdimme sitä, kuinka paljon ja millä keinoin tutkijan tulee tehdä tunteitaan näkyväksi, jotta myös lukijat tietävät, miten tutkija asemoi itsensä suhteessa tutkimuksen kohteena oleviin ihmisiin. (Ks. myös Hage 2009, 59–79; Behar 1996, 6.) Tekstimme antaa erityisesti nuorille ja aloitteleville tutkijoille eväitä käsitellä tunteita ja tuntemuksiaan.

Etnografi tekee tutkimusta koko persoonallaan ja kehollaan. Usein korostetaan, että etnografinen tutkimusote edellyttää tutkijalta ”itsensä likoon laittamista”, avautumista ja tutkitavien tunteiden vastaanottamista (ks. Cerwonka ja Malkki 2007; Gould 2016; Malkki 2012; Onodera 2016). Mitä avoimempi tutkijan mieli on, sitä monipuolisemmin hän pystyy kenttätöössään havainnoimaan ja analyysissaan kuvaamaan kentän yllätyksellisiäkin tapahtumia monenlaisten aistikokemusten kautta. (Ehn 2014; Hämeenaho ja Koskinen-Koivisto 2014; Malkki 2007; Pink 2009.) Yllätyksellisten ja sattumanvaraisten näkökulmien lisäksi tutkijan pitää pystyä suuntaamaan katseensa myös sellaisiin asioihin, jotka hämmäntävät häntä, eivät miellytä tai tunnu hyvältä, tai joita hän ei ehkä edes haluaisi katsoa (ks. Uusiha-kala 2016).

¹ Kudelmamme on tuotettu yhteisen kirjoitusprosessin tuloksena. Kaikki kirjoittajat ovat joko kirjoittaneet tai kommentoineet yhteistä johdantoa ja toisten kirjoittajien osioita. Kirjoittajien nimet ovat kudelmaan sisältyvien osioiden mukaisessa järjestyksessä.

Tutkijan persoonan ja tunteiden huomioiminen on olennainen osa etnografista menetelmää itseään ja yksi sen vahvuus. Koska menetelmän avulla pyritään ymmärtämään toisten kokemuksia ja näkemyksiä, kohdistuu etnografinen tulkinta yleensä juuri näiden "toisten" tunteiden tulkitsemiseen. Tehtävä ei ole helppo, sillä tutkijan tulee osata hyödyntää tulkinnoissaan empatiaa, jolla tarkoitetaan tapaa suhtautua toiseen ihmiseen ja hänen kokemuksiinsa ymmärtävästi (Hollan ja Throop 2011, 2). Empatia ei siis ole tunne, vaan vuorovaikutustilanteessa vaikuttava asenne, jossa toisen ihmisen tunteen havaitseminen edellyttää sekä affektiivisiä että kognitiivisiä kykyjä (Hollan ja Throop 2011; Tangney et al. 2007). Empatia voi olla myös sanatonta, kehollista asennoitumista toiseen. Kehollisuus puolestaan synnyttää ruumiillista tietoa, jota voi olla vaikea sanoittaa. (Aromaa ja Tiili 2014, 261.)

Empatian lisäksi tutkijat voivat hyödyntää työssään myötätuntoa (*compassion*), jolloin tavoitteena on paitsi ymmärtää ja tulkita toisen tunteita, myös toimia konkreettisesti toisen tilanteen muuttamiseksi. Tutkijalle myötätunnosta voi tulla myös kehollis-kognitiivinen strategia, jonka avulla hän selviää vaativista tutkimukseensa liittyvistä tunteista ja kokemuksista. (Kuusisto-Arponen 2016, 6.) Toisen kokemusta ei voi koskaan täysin tavoittaa tai ymmärtää, mutta sitä voi pyrkiä ymmärtämään empaattisesti. Empaattisen vuorovaikutuksen kannalta tärkeää on tutkijan aitous ja läsnäolo, joka mahdollistaa tutkimukseen osallistujalle kohdaksi tulemisen kokemuksen. (Kiuru 2018, 254.) Tutkijalle jokainen kohtaaminen on aina yksilöllinen, samoin se tapa, jolla hän kuhunkin kohtaamiseen asettuu. Tässä yhteydessä on syytä muistaa, että tutkija käyttää valtaosaan kenen kokemukset ja kertomukset tulevat kuulluiksi, keitä hän yrittää ymmärtää ja kenen tunteista hän on kiinnostunut. (Behar 2003; Lutz ja White 1986; Shuman 2006.)

Empatiaa osana etnografista tutkimusta on kritisoitu vuosien varrella. Reilut neljäkymmentä vuotta sitten antropologi Clifford Geertz (1975) kirjoitti, kuinka empaattisena itseään pitävä tutkija projisoi tutkittaviin omia ajatuksiaan ja tunteitaan ja vääristää tällä tavoin heidän maailmaansa. Kymmenisen vuotta myöhemmin antropologit Catherine Lutz ja Geoffrey M. White (1986) pitivät empatian menetelmällistä käyttöä ongelmallisena silloin, kun sillä pyritään todentamaan samaa asiaa kuin mitä sen avulla yritetään tutkia. Lisäksi empatian taustalla voi vaikuttaa oletus ihmisen universaalista kyvystä ymmärtää toisen tunteita. Antropologi Ghassan Hage (2009) kysyy, auttaako empatia tutkijaa näkemään tutkittavien tilannetta sisältäpäin vai luoko se vain illuusion tutkittavien kokemusten ymmärtämisestä. Tutkijan emotionaalinen osallistuminen ei kuitenkaan ole joko-tai-kysymys, vaan monimutkainen prosessi, jossa tutkijalta vaaditaan tarkkaavaisuutta, avoimuutta omia tunteita ja tavoitteita kohtaan sekä kriittistä reflektointia. Olemme pohtineet yhdessä tutkijan tunteita tutkimusprosessin eri vaiheissa, ja päädyimme kirjoittamaan siitä yhteisen kokeellisen tekstin.

Käytämme tekstistämme käsitettä *artikkelikudelman*. Tämä sana kuvastaa kolmea asiaa: yhteistyötämme², tekstin muotoa ja käsitystämme tunteista. Tutkijan tunteiden tuominen osaksi tutkimusta on vaikeaa, etenkin silloin, kun kyseessä on hämmäntävä, hankala, raskas tai surullinen tunne. Myös nopeiden, välähdyksenomaisten tunteiden merkityksen ymmärtäminen on tutkijalle haastavaa, sillä tällaiset hetket vaativat nopeaa tiedostamista. Tiedostamisen lisäksi tässä tilanteessa tarvitaan pohdintaa siitä, mitä tunteita tilanteessa koetaan ja miten nämä vaikuttavat tulkintoihimme niin siinä hetkessä kuin myöhemminkin. Emme

2 Yhteistyömme alkoi Kansatieteen päivillä 2018 Tutkijan järki ja tunteet -työryhmästä, jonka kokoonkutsujina toimivat Pilvi Hämeenaho, Kirsi-Maria Hytönen ja Eerika Koskinen-Koivisto.

esimerkiksi kenttätöitä tehdessämme useinkaan tietoisesti ajattele tunteitamme erilaisissa kohtaamisissa, vaan ne ikään kuin kertaantuvat ja ryöpsähtävät päälle tutkimuksen myöhemmissä vaiheissa. Kudelma tarkastelun muotona korostaa tunteiden reflektoinnin tärkeyttä ja tunteiden käsittelyä kollektiivisesti yhdessä toisten tutkijoiden kanssa. Koska tutkimuksessa läsnä olevat tunteet kietoutuvat tutkijan persoonaan ja omaan elämään, olemme työstäneet kudelmassa esille tulevia tunteita yhdessä keskustellen ja kirjoittaen, luoneet tämän prosessin aikana luottamuksellisen ilmapiirin ja rohkaisseet toisiamme sanoittamaan ennen muuta hankalia tunteita. Näin etnografisessa tutkimusprosessissa tutkijan kokemat tunteet ja pohdinnat ovat muokkautuneet ja saaneet lopullisen muotonsa tutkijoiden vuorovaikutuksessa ja erilaisissa ajallisissa jatkumoissa (ks. Beatty 2010). Kudelmamme tavoitteena onkin korostaa edellä kuvatun kaltaista tietämisen sosiaalista luonnetta (ks. Palsaoja-kollektiivi 2018, 48–53).

Tekstinä kudelma eroaa perinteisestä tutkimusartikkelista siinä, että tavoitteenamme on luoda orgaaninen kokonaisuus, joka ei kerro yhtä tarinaa, eikä pyri yhteen johtopäätökseen, vaan tekee näkyväksi tutkijoiden keskenään käymää, usein näkymätöntä analyttistä pohdintaa. Lyhyillä kuvauksilla kokemistamme tunteista eri tutkimuksissamme kuljemme läpi tutkimuksen eri vaiheiden: viemme tutkijat kohtaamisiin kentällä, kentältä poistumisiin sekä tilanteeseen, jossa tutkija joutuu miettimään omia rajojaan yhteiskunnallisessa vuorovaikutuksessa. Loppupuheenvuorossa Pilvi Hämeenaho kokoaa yhteen tutkijan tunteisiin liittyviä huomioita ja näkökulmia sekä pohtii, miten tunteiden liikettä voi hyödyntää kulttuuritutkimuksellisen tiedon tuottamisessa ja välittämisessä. Kudelma on ehdotus vastata tarpeeseen luoda uusia moniäänisiä tekstimuotoja ja työskentelytapoja vakiintuneiden kirjoittamisen tapojen, kuten yhden tutkimushankkeen tuloksiin perustuvien tieteellisten artikkeleiden, rinnalle. Viime aikoina on ilmestynyt kokeellisia yhteistekstejä (ks. esim. Stavrianakis, Rabinow ja Korsby 2017; Palsaoja-kollektiivi 2018), jotka ovat inspiroineet myös meidän työtämme.

Tunteet ja refleksiivisyys

Refleksiivinen tutkimusote on olennainen osa etnografista metodologiaa. Se tarkoittaa auki kirjoitettua paikantamista, jossa on mukana paitsi tutkijan itsereflektiota myös tutkimuksen metodologian, epistemologian, poliittisuuden sekä tutkimuseettisten valintojen ja asenteiden reflektointia (Fingerroos 2003). Antropologi Katja Uusihakala toteaa, että tutkijan vuorovaikutus tutkittavien kanssa sisältää usein tunneryöppyjä ja hankausta, jonka kuvaamista ja esiintuomista vältetään (Uusihakala 2016, 93–95). Tutkijan ei ole helppo kuvata tilanteita, joissa hän on esimerkiksi suuttunut tai ollut haavoittuvimmillaan. Tilanteet, joissa tutkija on eri mieltä tutkittavan kanssa, saattavat tuottaa tutkijalle ensi alkuun jopa pettymyksen ja epäonnistumisen tunteita, mutta voivat tutkimusprosessin kuluessa kääntyä keskeisiksi elementeiksi antropologisen tiedon ja itseymmärryksen tuottamisessa (emt., 106; ks. myös Coffey 1999). Tutkijalle kiusallisten ja ristiriitaisten tunteiden tietoinen kohtaaminen ja uudelleentulkinta voivat nostaa esiin äänenlausumattomia kulttuurisia rajoja sekä yhteisöjen ja yksilöiden välisiä kipukohtia (emt., 107). Tällaisten uusien ymmärrysten syntyminen edellyttää tutkijalta tunteiden kohtaamista, uudelleen elämistä sekä tunteiden tietoista tarkastelua ja käsitteellistämistä (esim. Hage 2009; MacLure 20013a ja b; Koskinen-Koivisto 2014).

Tunteiden seuraaminen tutkimuksessa on kasvatustieteilijä Maggie MacLuren (2013a) mukaan tutkijan eettinen velvollisuus. Hän kehottaa meitä pohtimaan, miksi emotionaalisesti

tiheitä "kuumia pisteitä" (hot-spots) muodostuu, mistä ne kertovat, ja miten ne muotoutuvat osaksi analyysijamme (2013a, 173–174). Näihin hetkiin pysähtyminen vaikuttaa tutkimuksen tiedonmuodostuksen valtasuhteisiin, sillä ne osoittavat, ettei kaikkea tutkimuksessa voi pakottaa tieteenalan konventioihin. Kulttuurintutkija Sara Ahmedin (2014) mukaan tunteet tuottuvatkin juuri liikkeessä, samalla kun ne saavat aikaan liikettä. Tunteet liikkuvat ja liikuttavat paitsi erilaisten ihmis- ja ei-ihmistoimijoiden välissä myös ajassa taakse- ja eteenpäin sekä poikittain. Tunteiden *tuottuminen* kuvaa juuri tätä prosessia, jossa tunteet muodostuvat osana kaikkien toimijoiden yhteenkietoutumia, eikä kukaan yksittäinen toimija tuota niitä. Kun tunteiden ymmärretään liikkuvan eteen- ja taaksepäin ja aikaansaavan toimintaa, voi tutkija kuumaa pistettä seuraamalla löytää tunteesta omia kokemuksiaan, jotka vaikuttavat hänen tapaansa lukea aineistoa ja toimia tutkijana. Kun tätä tunteiden liikettä tarkastellaan, on syytä pohtia, mitä/ketä kohti tai mistä/kenestä pois päin tunteet tutkimussissamme liikkuvat, sekä miettiä, millaisia seurauksia tällä liikkeellä on tuottamassamme tiedossa. (Ahmed 2014, 8, 46, 208–209.) Tunteet voivat liikuttaa meitä esimerkiksi pois päin haastateltavastamme tai häntä kohti ja vaikuttaa siihen, mitä me ihmisten kokemuksista nostamme esiin ja mistä vaikenemme. Tunteiden ja niiden liikkeiden avaaminen voi toimia "voimavarana epistemologisesti mutkikkaissa, ristiriitaisissa ja sosiaalisesti arkaluontoisissa tilanteissa" (Gould ja Uusihakala 2016, 218).

Paikantumiseen liittyy myös pohdinta tutkijan toiminnan vaikutuksista. Henri Onodera (2016, 65) kirjoittaa etnografiselle tutkimukselle ominaisesta hankauksesta tutkijan emotionaalisen, analyttisen ja poliittisen olemisen välillä. Tunteiden tarkastelu vaatii tutkijalta jatkuvaa itsensä tarkkailua. Hänen on punnittava, kenen tunteista kulloinkin on kyse (ks. esimerkiksi Beatty 2010; Hage 2009) ja pohdittava, ketä tunteet missäkin tilanteessa kannattelevat. Monilla etnografeilla on toiveena auttaa ja tukea tutkittaviaan. Auttajan tavoin etnografi työskentelee asiantuntijaroolistaan käsin, muttei kuitenkaan voi toimia avustustyöntekijän tai viranomaisen tavoin. Eri roolien tunnistaminen ja analyttisen otteen omaksuminen onkin tutkijan työssä tärkeää, sillä toisinaan raskaat aiheet voivat aiheuttaa tutkijalle tunnekuormitusta ja jopa myötätuntouupumusta (*compassion fatigue*³, ks. Toivola 2004). Myötätuntouupumuksen kehittymiseen vaikuttavat henkilön oma empatiataso sekä rooli ja tausta suhteessa tutkimuskohteeseen. Oma kokemus ei aina tee tutkijasta parempaa, sillä käsitellyt tai käsittelemättömät elämäntapahtumat voivat vaikuttaa siihen, miten altis tutkija myötätuntouupumukselle on (ks. myös Toivola 2004). Myötätuntouupumuksella on yhteys työuupumukseen, sillä molemmat syntyvät työperäisestä tunnekuormituksesta (ks. Hytönen tässä tunnekudelmassa; myötätuntouupumuksesta ks. Toivola 2004).

Liikkuvat ja liikuttavat tunteet

Tunteiden kulttuurisessa tutkimuksessa tunteita tarkastellaan ennen muuta sosiaalisissa tilanteissa ja tietyissä materiaalisissa oloissa muodostuvina sekä kulttuurisia merkityksiä sisältävinä ja rakentavina vuorovaikutuksen osina (esim. Näre 1999a). Tunteiden ei siten ajatella sijaitsevan subjekteissa tai objekteissa, eikä meidän ajatella tuottavan tunteita yksilöinä, vaan ne *tuottuvat* erilaisissa sosio-materiaalisissa tilanteissa ja yhteisöissä (esim. Näre 1999b, 10). Esimerkiksi tutkijan vieraillessa entisen sotavankileirin alueella kauniissa metsässä yhdessä paikallisen oppaan kanssa, tunteet tuottuvat sekä paikalla fyysisesti olevien

3 Myötätuntouupumus amerikkalaisen Charles R. Figley 1990-luvun puolivälissä kehittämä käsite, joka kuvaa auttajan työssä ilmenevää sekundaarista posttraumaattista stressireaktiota (Toivola 2004).

ihmisten että siellä vaikuttaneiden ihmisten välissä. Historialliset toimijat ja tieto ovat läsnä materiaalien ja rakenteiden kerrostumissa kuten vankileirin kiviaitojen raunioissa, joita vangit rakensivat 70 vuotta sitten. Materiaaliseen kulttuuriin kietoutuvia tunteita ja tietoa on lähestytty etnologisessa ja antropologisessa tutkimuksessa affektiivisena tietona (ks. esim. Frykman ja Povrzanovic Frykman 2016; De Nardi 2016). Affektin käsite onkin keskeinen tunteiden tutkimuksessa. Affekti-teoreetikot edustavat monia tieteenaloja, kuten sosiaalipsykologiaa (esim. Wetherell 2015), kulttuurintutkimusta ja filosofiaa (esim. Massumi 2004) sekä feminististä kulttuurintutkimusta (esim. Ahmed 2014). Sara Ahmedin mukaan (2014; ks. myös Massumi 2004) affekti tarkoittaa ”mahdollisuutta liikuttaa ja tulla liikutetuksi”. Affekti-tutkimuksessa on olennaista huomioida tunteiden kulttuurinen, kielellinen, mutta myös ruumiillinen ja kokemuksellinen puoli (Nikunen 2013, 17). Kun tunteet ymmärretään jaettuina, kulttuurisina ja kielellisinä, vaikuttaa kulttuurinen ulottuvuus siihen, miten tunteita koetaan, miltä ne ruumiillisesti tuntuvat ja miten niitä ilmaistaan sekä kielellisesti että ruumiillisesti (esim. Nikunen 2013; Timm Knudsen ja Stage 2015).

Affekti on sekä kulttuurinen että ruumiillinen kokemus, ja affektien tutkimisessa on keskeistä ymmärtää niiden liikkuvan ihmisruumiiden ja muun materian välillä. Tämän vuoksi tutkimuksessa – ja tämän kudelman tutkimusprosessin eri vaiheisiin kiinnittyvissä esimerkeissä – keskitytään hetkiin, joissa tietyt ruumiit, kuten tutkijan ja haastateltavan ruumiit, liikkuvat ja liikuttavat tietyissä sosio-materiaalisissa konteksteissa. (Timm Knudsen ja Stage 2015, 4–5.) Etnografeina ja kulttuurintutkijoina pyrimme konkretisoimaan affekteja tiettyjen nimettyjen tunteiden, kuten vihan, hämmennyksen ja surun tunteiden kautta. Tämän vuoksi käytämme kudelmassamme affektin sijaan tunteen käsitettä. Kuten antropologi Elspeth Probyn (2010) kirjoittaa, tunteiden nimeämisen ja niiden vaikutusten analysoinnin kautta tunteiden, tai affektien, voima avautuu. Puhumalla ja kirjoittamalla tietyistä tunteista affektien sijaan korostamme tunteiden kulttuurisuutta, esimerkiksi sitä, miten tunteita sanallistetaan ja miten tunteet muodostuvat osana yksilön ja kulttuurin välistä vuorovaikutusta (esim. Beatty 2010; Marander-Eklund ja Illman 2007; Rosaldo 1984).

Tieteen tekemisessä konventiot ja yhteisten sääntöjen seuraaminen ovat tärkeitä, mutta samaan aikaan tiede on dynaamista ja muuttuvaa. Kudelmaa rakentaessamme olemme keskustelleet paljon siitä, kuinka vähän omana opiskeluaikanaamme kulttuuriantropologiassa ja etnologiassa puhuttiin tunteista osana tutkimusta. Tutkijanuriamme aikana olemme kohdanneet kentällä monenlaisia tunteita, ja näissä kohtaamisissa ainoa työvälinemme on ollut oma persoonamme. Meille on opetettu, että hyvä haastattelija antaa tilaa haastateltavalle, ei esitä liian johdattelevia kysymyksiä tai omia näkemyksiään ja tunteitaan. Nämä tieteenalan kulttuuriset, yhteisesti sovitut säännöt ovat selkäytimissämme. Tässä kudelmassa pyrimme haastamaan näitä konventioita kysymällä, mikä muuttuu, jos tunteemme tulevatkin osaksi näitä kohtaamisia. Muuttaako se ymmärrystämme maailmasta ja sen eri ilmiöistä?

Tässä tunnekudelmassa käänämme linssin kohti tutkijoita, kohti meitä ja omia tunteitamme. Samaan aikaan ymmärrämme tunteet sosio-materiaalisesti tuottuvina, jolloin tutkimusprosessin monet kohtaamiset ja tilanteet muokkaavat niitä tunteita, joista kirjoitamme. Esimerkkimme osoittavat, että tutkijan tunteet voivat olla vaikeita ja ristiriitaisia, ja ne olisi helpompi ja miellyttävämpi ohittaa. On kuitenkin tärkeää tunnistaa ne, sillä tunteiden refleksiivinen työstäminen tuottaa eettisesti ja inhimillisesti kestävämpää tiedettä. Tunteilla on yhteys tutkijan arvoihin ja kudelmassa nousee esille tarve pohtia tätä yhteyttä laajemmin. Mitä esimerkiksi tarkoittaa, että kentällä ollaan ”kokonaisena ihmisenä”, missä kulkee raja

henkilökohtaisen minän ja tutkijan ammattiminän välillä? Näihin kysymyksiin linkittyy myös laajempi pohdinta tunteiden, moraalien ja tutkimuseetiikan välisistä suhteista. Tässä kudelmassa keskitymme kuitenkin tutkijan kokemiin tunteisiin, emmekä lähde tarkastelemaan edellä mainittuja suhteita, jotka ansaitsevat aivan oman tekstinsä.

Tiina Suopajärvi: Tunteet haastattelussa

Työskentelen hankkeessa, jossa tarkastelemme naisten kokemuksia työuristaan yliopistossa ja sen ulkopuolella. Hankkeemme aluksi haastattelimme eri alojen asiantuntijoita, jotka kertoivat, mitä Tampereen seudun tutkimus-, kehitys- ja innovaatiotoiminnassa (TKI) tapahtuu, miten uutta Tampereen eri korkeakoulut yhdistävää yliopistoa rakennetaan, ja miten nämä muutokset vaikuttavat tutkijoiden työuriin. Teimme haastattelut syyskuun 2017–2018 ja haastateltavamme edustivat julkista ja yksityistä sektoria sekä tutkimus- ja yliopistosektoria. Haastateltavista viisi oli naisia ja kuusi miehiä, ja yhtä lukuun ottamatta haastattelua tekemässä oli aina kaksi tutkimusryhmämme tutkijaa. Päädyimme kahteen haastattelijaan, koska aihepiiri ja osin Tampereen seutu ja sen TKI-tilanne olivat etenkin minulle vieraita, ja toisaalta koska halusimme luoda rennon haastattelutilanteen. Olin mukana kahdeksassa haastattelussa, joten olen kokenut ne eri tavalla affektiivisesti kuin haastattelut, jotka olen lukenut litteraatioina. Näiden haastattelujen analysoinnissa on mukana kokemukseni tilanteen tunnelmasta sekä niissä läsnä olleista tunteista.

Asiantuntijahaastattelu-menetelmän mukaisesti haastateltavamme puhuivat etupäässä ammatillisesta asemastaan käsin lähestyen haastatteluteemoja enemmän yleisellä kuin henkilökohtaisella tasolla (Alastalo ym. 2017). Haastattelujen aiheet eivät olleet heille erityisen intiimejä, herkkiä tai raskaita, mutta minussa ne ovat herättäneet voimakkaita tunteita. Erityisesti näkemykset muuttuvan yliopistokulttuurin vaikutuksista tutkijoiden työuriin ovat liikuttaneet minua. Tämän vuoksi pohdin, miten voin hyödyntää näitä haastatteluissa ja myöhemmin aineiston luennassa tuottuvia tunteita uudenlaisen ymmärryksen saavuttamiseksi. Avaan tässä omaa analyysiprosessiani tarkastelemalla, miten tartun haastatteluiden tunteisiin ja liikun niiden kanssa. Lisäksi pohdin, miten tutkimuskohtaamisissa tuottuvat ja liikkuvat tunteet voivat vaikuttaa kulttuuritutkimuksen tiedontuotantoon ja ymmärrykseen maailmasta.

Erityisesti yliopistolla työskentelevät tai sitä läheltä seuraavat haastateltavamme tukivat yliopistoilla vahvistunutta meritokraattista ajattelua pohtiessaan tutkijanuraa ja yliopiston merkitystä. Heidän mukaansa esimerkiksi ”puhtaasti tieteellisille ansioille” perustuvat arvioinnit rekrytoinneissa takasivat näiden tasa-arvoisuuden (vrt. van den Brink ja Benschop 2012). Aivan erityisesti yliopistolle pyrittiin rekrytoimaan kansainvälisiä huippuja, joiden mukana tieteen taso nousisi, ja joiden kautta yliopisto saisi kansainvälistä näkyvyyttä. Olen valinnut tähän aiheeseen liittyvän esimerkin haastattelusta, jossa kollegani ja minä haastatelimme julkista sektoria edustavaa miestä. Haastateltava tekee paljon yhteistyötä yliopiston tutkijoiden kanssa ja on toiminut yliopiston hallinnollisissa elimissä.

Minä: (...) Ooks sä pystyny seuraamaan et miten sitten Tampereelta liikutaan muualle tai miten Tampereelle tullaan? Et onko tämmöstä sekä Suomen sisällä et sitte kansainvälisesti tutkijoitten liikkuvuutta?

Haastateltava: Joo siis kyllähän meillä ehkä sitä ongelmaa vähän on tässä, että parhaat tutkijathan ja valovoimaisimmat starbat, niin niitähän vetää puoleensa ja niistä kilpailee huippuyliopistot, ja se

on entistä enemmän varmaan realiteetti, että eri korkeakoulut ja niiden liepeillä olevat muut organisaatiot pyrkii rekrytoimaan globaalisti parhaita osaajia tietyillä alueilla. Ja se että mitenkä meidän omasta vetovoimasta ja rekrytointikyvystä pidetään huolta sitten ja mille alueille niitä saadaan syntymään niitä meidän vetovoimaisimpia alueita, niin se on kyllä hyvä kysymys.

Minä: Onks sitä mietitty?

Haastateltava: Kyllä se on tunnustettu toki ja kyllä varmasti tuossa yliopiston strategiatyössä tää näkökulma pitää ottaa huomioon, että tämmöstä kasautumista vähän nyt maailmassa tapahtuu. Että se on semmonen läpitunkeva ilmiö, jolta ei oikeen voi silmiänsä ummistaa.

Haastateltavan puhe mukaillee näkemystä uusliberalistisesta yliopistosta, jossa tieteelliset saavutukset tulee muuttaa rahaksi ja tutkijoiden "tuloksellisuutta" mitataan standardoidun julkaisumatriisin mukaan (esim. Lund 2015). Usein jää pohtimatta, mitkä muut tekijät kuin yksilön taidot vaikuttavat näiden meriittien saavuttamiseen, tai miksi juuri tietyt meriitit, kuten julkaisut kansainvälisissä lehdissä tai rahoituksen saaminen, huomioidaan arvioinnissa (Blackmore 2014). Meritokratia on johtanut ajatukseen "tavallisista" tutkijoista erottuvista huippututkijoista, jotka ovat joustavia, liikkuvia ja joilla on mahdollisuus irrottautua kotielämän vaatimuksista. Kun opetus- tai työyhteisöllisiä ansioita ei arvosteta tai huomioida esimerkiksi rekrytoinneissa, tutkijat pyrkivät vahvistamaan tutkimuksellisia ansioita näiden kustannuksella. Tämä johtaa "samanlaisuuden kulttuuriin", jossa kaikki toimivat ja ajattelevat samalla tavoin. Vaarana on, että tieteellinen luovuus ja uusien yllättävien kysymysten esittäminen vähenee. (Blackmore 2014.)

Antropologina ymmärrän hyvin, että haastateltavamme oma positio eli työskentely julkisen sektorin innovaatiotyössä ja yliopistostrategioiden parissa sekä hänen oma taustansa monitieteisellä tutkimuskentällä vaikuttavat merkittävästi siihen, mitä hän sanoo. Mutta millaisia tunteita hänen puheensa saa liikkeelle? Tutkijana minulla on monenlaisia positioita jokaisessa tutkimuksessani: olen paitsi antropologi ja feministitutkija, myös esimerkiksi tietynikäinen nainen. Tässä tutkimuksessa minulla on kuitenkin aivan uudenlainen positio, sillä haastateltavat puhuvat minun työstäni ja minun uranäkymistäni, vaikka he puhuvat asiasta yleisellä tasolla. Koska en koe olevani kansainvälinen "starba", tällainen puhe sulkee minut ulos oman työpaikkani arvohierarkian yläpäästä. Vaikka siis ymmärrän puheen tuottamisen kontekstin, se tuntuu hämmentävältä ja suututtaa. Toisaalta en kuule tätä ensimmäistä kertaa, joten en takerru tähän tunteeseen haastattelutilanteessa, vaan se pienenee, kunnes se kuohahtaa voimakkaammin myöhemmin haastattelua lukiessani.

Antropologi Andrew Beatty (2010) kertoo omien, osittain jo unohtuneiden, kentällä koettujen tunteiden ohjanneen häntä kirjoittamaan esiin tiettyjä kohtauksia tutkimuksessaan. Kuten oma esimerkkini osoittaa, tutkimusprosessissa tunteet voivat toimia niinkin, että haastattelussa esiin nousseet asiat voi tuntea voimakkaammin vasta aineistoa lukiessa etenkin kun lukeminen tapahtuu paitsi suhteessa muihin haastatteluihin myös suhteessa tutkimuskirjallisuuteen. Tutkija tuottaa tietoa sosio-ruumiillisena tuntevana kokijana kenttätyön, aineistojen, teorioiden ja muiden tutkimusten kohtaamisissa (ks. MacLure 2013a). Analysoidessani yllä olevaa tekstiä osana koko haastattelua ja haastatteluaineistoa tutkijan työura näyttäytyy epärealistisena ja monia ulossulkevana. Yliopistostrategioiden suunnittelijoilla, kuten kyseisellä haastateltavalla, on kovempi luottamus tieteellisen järjestelmän toimivuuteen ja oikeudenmukaisuuteen kuin minulla tutkijana. Strategioiden kanssa työskenteleville meritokratia on hyödyllinen asia emotionaalisesti: kun kaikki on mitattavaa ja siten "tasa-arvoista", helpottaa se omien valintojen ja päätösten perustelua. Silloin ei tarvitse ajatella, mitä

esimerkiksi tutkijan liikkuvuus tarkoittaa tutkijalle ja hänen lähipiirilleen arjen tasolla, tai miten se muuttaa ihmisten elämää paitsi materiaalisesti, myös emotionaalisesti.

Vaikka tutkijan tunteiden pohdinta vie pohdintaa yksilötasolle, eivät tunteet synny vain yksilössä, vaan ne ovat sosio-materiaalisia ja kulttuurisia (Ahmed 2014). Miksi haastateltavan tekemät rajaukset huippututkijoista ja huippututkimuksesta suututtavat ja aikaansaavat tunteen epäoikeudenmukaisuudesta? Liikkuessani tämän tunteen kanssa palaan erityisesti hetkiin kun työskentelin tietotekniikan osastolla, jossa mustavalkoinen suhtautuminen ihmisten ansioihin ja mahdollisuuksiin sekä tutkijanuran asettumisiin ihmisten elämään näkyi arjessa hierarkkisinä suhteina ja tutkijoiden ansioita vähättelevänä puheena. Tunne vie minua lisäksi lukuisiin kohtaamisiin, joissa olemme kollegojeni kanssa puhuneet tutkijantyön jatkuvan epävarmuuden ja kasvavien vaatimusten aiheuttamista peloista, suruista ja uupumisista. Kaikki nämä kollegani ovat minulle "huippututkijoita" eli analyttisiä, eettisiä ja empaattisia. Epäoikeudenmukaisuuden tunne kuljettaa siten mahdollisiin tulevaisuuksiin, erityisesti kysymykseen siitä, miten kauan pystyn tai haluan tehdä tutkimusta, jonka koen tärkeäksi ja jota osaan tehdä? Entä kollegani? Lisäksi tunne pysäyttää, se asettuu poikittain, jolloin voin haastaa sen kanssa haastateltavan puhetta, enkä pelkästään kuvaile tai pyri ymmärtämään mitä hän sanoo ja miksi. Nämä tiedon tuottamisen muodot eivät sulje toisiaan pois, vaan yhdessä ne voivat avata näkökulmia siihen, miten asiat voisivat olla toisin.

Koululuokkien diskursseja tutkinut Maggie MacLure kehottaa tutkijoita seuraamaan analyysissa hetkiä, joissa kielen ja ruumiin rajat hämärtyvät, kuten naurua, kyneleitä ja hiljaisuuksia, ja pohtimaan miten tällaiset välillä "epämukavat affektit virtaavat rationaalisiksi olettamiemme väitteidemme joukkoon" (2013a, 172). MacLuren mukaan tällaiset hetket "hehkuvat" meille, ja meidän tutkimuseettinen velvollisuutemme on pohtia niiden merkityksiä (emt., 173). Kun haastateltavamme puhuu "starboista", tunnen epämukavuuden ruumiissani, tunnen että ilmeeni vaihtuu, tunnen että ruumis-mieleni pysähtyy, mutta koska olen tilanteessa asiantuntijana, feministitutkijana ja kokeneena haastattelijana, jatkan eteenpäin pysähtymättä tunteeseen. Nämä tuntemukset olen saanut sanoitettua vasta tämän kudelmamme tekoprosessissa, kun kanssakirjoittajani ovat pyytäneet niiden kuvaamista. Kudelmamme on saanut minut miettimään, miten ruumiilliset tuntemuksemme ovat läsnä ja vaikuttavat haastattelutilanteeseen, ja toisaalta miten ne voisivat vaikuttaa, jos ne huomioitaisiin tietoisemmin. Entäpä jos pysähtyisin haastattelussa tunteisiin? Saisiko se minut kysymään haastateltavalta jotain muuta, kuten, mitä "tavallisille" tutkijoille tapahtuu, miten heitä ja heidän osaamistaan arvostetaan? Tuottaisiko meille uutta tietoa tutkijoiden työurasta, kuten sukupuolen, iän ja etnisyyden vaikutuksista niiden muotoutumiseen? Kenties vielä tärkeämpi kysymys on, muuttaisiko tämä sitä, miten elämme uusliberalistista yliopistoa arkipäivän käytännöissämme?

Feministi- ja posthumanistitutkija Donna Harawayn (1988) mukaan tutkimus on "keskustelua maailman kanssa", jolloin me tutkijoina paitsi vaikutamme tutkimusprosessiin myös vaikutamme siitä. Tunteiden pohdinta avaa tätä kaksisuuntaista prosessia ja auttaa ymmärtämään entistä laajemmin, miten tieto tuottuu erilaisissa kohtaamisissa, hetkissä ja liikkumisissa. Se että pyrimme etäännyttämään itsemme "tutkimuskohteestamme" analyysivaiheessa, on metodologinen valinta, jossa tuottuu tietynlaista tietoa. Myös tunteiden kanssa tutkiminen on metodologinen valinta. Mutta koska niitä ei voi sulkea pois, on mielestäni eettisempää antaa niiden hehkua ja viedä meitä uusien, toisenlaisten kysymysten ja todellisuuksien äärelle.

Eerika Koskinen-Koivisto: Tunteet kentällä

Olemme reilun viikon kenttätömatkalla kollegoideni Suzie Thomasin, Oula Seitsozen ja Vesa-Pekka Hervan kanssa Inarissa elokuussa 2015. Käymme uudestaan paikalla, missä vierailimme pikaisesti haastateltavamme kanssa kesäkuussa. Elokuun alun luonto on edelleen läpeensä vihreä. Laskeuduimme rinteä alas sammalmättäiden ja kivien lomitse. Jätimme auton metsäautotien päähän noin kilometrin päähän, ja tarvoimme tuoreen hakkuuaukon läpi töröttävine kantoineen ja syvine hiekkaisine hetteikköineen sitä reittiä, jonka haastateltavamme oli meille näyttänyt. Saavuimme korkean rinteeseen yläpäähän, mistä pilkotti kaunis järvimaisema. Olimme aiemmin pohtineet, mitä tapahtui talven pakkasissa, pakkotyön ja kehnon ravinnon aiheuttamassa rasisuksessa kuolleille vangeille. Tällä paikalla asiaa ei tarvitse erikseen miettiä, sillä paikalle on pystytetty neuvostosotilaiden muistomerkki. Pidämme sen äärellä lyhyen hiljaisen hetken. Sen jälkeen keskustelemme siitä, milloin muistomerkki oli pystytetty, ja tutkimme maastoa kukin omaan tahtiin. Läheisyydestä löytyy myös puiden runkoihin kiinnitetty tanko, joka nostaa karvat pystyyn. Kukaan ei oikein pysty sanomaan mitään. Mieleni täyttyy kysymysten myrskystä ja minua sekä palelee että oksettaa. Hirtettiinkö vangit vai ammuttiin heidät? Kidutettiin heitä? Miten? Mitä saksalaiset sotilaat mieltivät vangeista? Miltä heistä tuntui nähdä vankien kärsivän? Kuuliko kukaan muu teloituslaukauksia? Kuka hautasi kuolleet vangit? Luonnon hiljaisuus sulkee sisäänsä valtavasti yksityiskohtia, tunteita ja kokemuksia. Paikan luonnonkauneus, tyyni rauha ja hiljaisuus olivat valtavassa ristiriidassa menneisyyden tapahtumien kanssa. (Jälkikäteen kenttämuistiinpanojen ja kuvien pohjalta kirjoitettu kenttäkuvaus, 2015.)

Kuva: Inarin Nangujärvi, 2015. Eerika Koskinen-Koivisto.

Tarkastelimme tutkimushankkeessamme toisen maailmansodan, erityisesti Lappiin sijoitettujen saksalaisjoukkojen, materiaalista kulttuuriperintöä sekä siihen liitettyjä merkityksiä. Hankkeen keskeinen lähtökohta oli tarkastella, miten sodan materiaalista kulttuuriperintöä kohdellaan ja miten sen kanssa ollaan vuorovaikutuksessa. Kartoitimme aiemmin tutkimattomia, Lapin alueen metsistä löytyviä saksalaistukikohtia ja vankileirejä, keräsimme niihin liittyvää muistitietoa ja tutkimme keräilyä ja muuta sodan kulttuuriperintöön liittyvää harrastustoimintaa sekä aiheeseen liittyviä museokokoelmia ja näyttelyitä. Keskeinen menetelmämme oli haastatella paikallisia sotahistoriaharrastajia, jotka toimivat oppaanamme tutustuessamme kohteisiin maastossa. Vierailimme siis heidän kanssaan erilaisissa sota-kohteissa ja muistin paikoissa, jotka liittyivät toisen maailmansodan aikaisiin tapahtumiin.

Osa paikoista oli tavanomaisia sotilaskohteita kuten lentokenttiä ja tukikohtia, mutta toisiin, kuten saksalaisten vankileireihin, taas liittyi *synkkää kulttuuriperintöä* ja vaiettua historiaa.

Synkällä kulttuuriperinnöllä (dark heritage) viitataan menneisyyteen, johon sisältyy jollain tavalla kuolemaan liittyviä, järkyttäviä ja jopa makaabereja tapahtumia kuten sotia, surmia, teloituksia ja kidutusta eli synkkää historiaa. Vaikka monet ovat siitä erityisen kiinnostuneita, kokevat toiset sen kiusalliseksi ja kiistanalaiseksi (ks. Silverman 2011; Säaskilahti 2016; Koskinen-Koivisto ja Thomas 2018.) Tällaiset synkäksi ja kiistanalaiseksi mielletävät sotakohteet ovat usein vain harvojen paikallisten asukkaiden tai innokkaiden sotahistoriaharrastajien tiedossa (Koskinen-Koivisto ja Thomas 2018.) Niistä valtaosa sijaitsee etäällä asutuksesta, mutta jotkut kohteista sijaitsevat myös yllättävissä, esimerkiksi matkailukohteiden välittömässä läheisyydessä sijaitsevista paikoissa. Lähellä turistikohteita sijaitsevien paikkojen synkkä menneisyys on usein piilotettu, eikä siitä välttämättä kerrota kohteen opasteissa (ks. esim. Thomas ja Koskinen-Koivisto 2016).

Vaikka etnografisessa tutkimuksessa tutkija itse on tärkeä työväline, tutkimusprosessissa on osallisena myös muita kuin inhimillisiä toimijoita, esimerkiksi luonto ja sen eri elementit sekä ihmisen rakentama ympäristö historiallisine kerroksineen (Ingold 2002). Antropologi Sarah Pinkin (2009) mukaan aistietnografian tehtävänä on tuoda lukija mukaan matkalle/retkelle kuvaten ympäristön ja siellä toimimisen tuottamaa ruumiillista ja tilallista kokemusta. Hän korostaa, että omien kerroksellisten aistimustojen ohella tutkija tarvitsee mielikuvitusta ja heittäytymistä moniaistiseen eläytymiseen (emt., 38, 40). Liikkumiseen sekä yhdessä kävelyyn ja samanaikaiseen keskusteluun pohjaava *kävelyetnografia* (walk/go along ethnography) keskittyy ympäristön aistimiseen sekä liikkumisen synnyttämään hetkelliseen paikkakokemukseen ja vuorovaikutukseen ympäristön kanssa (Kusenbach 2003; Suopajärvi 2014). Tutkimusprojektimme maastokäyntejä ja niihin liittyviä kävelyhaastatteluita voisi nimittää eräänlaiseksi *retkietnografaksi*, jossa keskeistä on nimenomaan kohteissa vierailu sekä ihmisen ja historian läsnäolo maisemassa.

Antropologiassa ja arkeologiassa maisemaa lähestytään yhä useammin sekä materiaalisena että sosio-kulttuurisena kokonaisuutena, yhdistelmänä fyysisen ympäristön elementtejä, ihmisen toimintaa sekä ihmisen mielikuvia ja tulkintoja. Toisin sanoen maisema on vuorovaikutteinen ja sisältää monenlaisia kerrostumia. (Ingold 2000.) Kysymys siitä, mitä ja miten maisema muistaa ja millaisia ajatuksia se herättää ihmismielessä liittyivät myös *Eloren* vuoden 2018 kevään teemaan *ajatteleva maisema*. Se on alun perin Olavi Paavolaisen muotoilema käsite, jossa on kysymys luonnon, ympäristön ja ihmismielen vastaavuudesta, vuorovaikutteisesta tilasta, jossa mieli heijastuu maisemaan ja ympäristöön ja päinvastoin (Haanpää ja Laakkonen 2018). Ajatteleva maisema on tunteva ja inhimillistetty; yhdessä moniaististen ulottuvuuksien ja ihmismielen kanssa maisema synnyttää tiedostetun lisäksi tiedostamattomia tapoja suhtautua siihen (emt., 10).

Jotkut vierailemistamme saksalaisten pakkotyö- ja vankileireistä sijaittivat kaukana tieverkostosta ja niiden luokse piti kävellä pitkiä matkoja suonsilmäkkeiden yli. Leirien pystytys alkoi aikanaan metsän hakkuulla ja tienraivaamisella, jota tehtiin usein ankarissa talviolosuhteissa. Kesäisillä retkillä saatoimme vain kuvitella, millaisia niiden olosuhteet olivat olleet 1940-luvun alun paukkupakkasilla. Sotavankileirien olosuhteita on jälkikäteen mahdotonta käsittää, mutta vierailemalla pitkien matkojen ja huonokuntoisten teiden ja vaikeakulkuisten maastojen takana sijaitsevista kohteista meidän oli mahdollista hahmottaa, miten suuresta

ja laajamittaisesta sotaoperaatiosta saksalaisten Lappiin tulossa on ollut kyse. Sotakohteiden äärellä pohdimme, miten vieraassa ympäristössä ja äärimmäisissä luonnon olosuhteissa voitiin toimia, miltä tämä outo ympäristö mahdollisesti tuntui ja millaisia vastakkainasetteluja sodan olosuhteisiin näissä maisemissa sisältyi.

Moniin maastokäynneillä havaitsemiimme yksityiskohtiin latautui affektiivisiä merkityksiä ja tunteita, jotka liikuttivat ja saivat aikaan monenlaisia hämmentäviä tuntemuksia meissä tutkijoissa. Vankileirien paikat ja niiden jäljet maisemassa kertoivat paitsi sodankäynnin raaosta ja tuhoisista seurauksista, myös niistä toipumisesta ja rauhaan paluusta, joissa luonnolla ja luonnossa olemisella oli merkittävä rooli. Luonnon keskellä koettu hiljaisuus ja hiljentyminen, liittyminen luonnon rauhaan ja vuosittain toistuvaan kasvun ja lakastumisen sykliin tulkitankin usein lohduttavina elementteinä (ks. esim. Hautala-Hirvioja 2018). Tämä ristiriita, joka vallitsee paikassa läsnä olevan kärsimyksen ja kuoleman historian sekä ympäröivien luonnon elementtien välillä saa vierailijan pohtimaan olemassaoloon liittyviä kysymyksiä ja sodan mielettömyyttä (ks. myös Koskinen-Koivisto 2016).

Lapin luonnon kauneus ja sodan kulttuuriperinnön yhdistelmä tekee tutkimistamme synkän historian näyttämöistä ainutlaatuisia, mutta myös vaikeita lähestyä ja tulkita. Ne haastatteluvastamme, jotka olivat itse kokeneen sodan, toivoivat lähes poikkeuksetta tällaisten sotakohteiden säilyvän koskemattomina, historian tapahtumien ”autenttisina todistajina” ja osana monikerroksista Lapin historiaa (emt.). Usein nimenomaan sodan teknisistä ja strategisista yksityiskohdista kiinnostuneet sotahistoriaharrastajat puolestaan suosittelivat vankileirejä sekä itsenäisten ja opastettujen retkien kohteiksi, koska näkivät niiden edustavan sodan raadollista todellisuutta, jota ei tulisi piilottaa ja unohtaa. Eräs oppaanamme toiminut aktiivinen keski-ikäinen sotahistoriaharrastaja totesikin haastattelussaan, että vankileirit ovat paikkoja, jotka ovat osa sodan kulttuuriperintöä, joka tosiaan on ”saatanan synkkää, ei siitä pääse mihinkään”. (Kenttämuistiinpanot, 2015.) Palasin maastokäynneillämme usein tämän haastatteluvastamme tokaisuun ja hänen kanssaan käymäämme pohdintaan. Hänen mielestään julmuuksien ymmärtäminen ja myöntäminen on osa sotahistorian harrastajan velvollisuutta.

Luonnon ja ihmisen vuorovaikutuksen ja historiallisten kerrostumien tulkinnoissa on keskeistä antaa tilaa affektiiviselle ja ruumiilliselle ulottuvuudelle, kohteiden synkästä menneisyydestä liikuttumiselle sekä luontokokemuksen ja mielikuvituksen tuottamalle moniaistiselle eläytymiselle. Affektiivisista kohtaamisista synkän kulttuuriperinnön kanssa seuraa tunteita, jotka järkyttävät ja ahdistavat tuoden synkän historian lähelle ja iholle, ikään kuin eläväksi. Kulttuurintutkijan kontribuutio synkän kulttuuriperinnön tutkimuksessa onkin tuoda esiin ja tarkastella sen herättämiä tunteita.

Kristiina Korjonen-Kuusipuro: Kentältä poistuminen tunnekokemuksena

Tutkijaryhmämme on lähdössä kotimatalle kenttätyöpäivän jälkeen. Takana on taidetyöpaja, joka pidettiin yksin maahan tulleiden turvapaikanhakijanuorten kodissa. Päivä on ollut mukava: yksin tulleet nuoret ovat näyttäneet itsenäisempinä ja vapaampina kuin aiemmin koulupäivien yhteydessä järjestetyissä työpajoissa. Kun pakkaamme tavaroitamme autoon, yksi ryhmän nuorimmista pojista kiipeää auton takakonttiin ja kätkeytyy sinne. Koska tilannetta edeltävä tunnelma on ollut iloinen, me tutkijat naurahtelemme ensin ja kyselemme, haluaako hän lähteä mukaamme. Poika alkaa puhua hiljaa, kertoa siitä kuinka hän pakeni entisestä kotimaastaan juuri näin – auton takakontissa yhdessä neljän muun nuoren kanssa. Me tutkijat jähmetymme ja jäämme katsomaan häntä ja toisiamme. Lopulta poika tulee pois autosta ja näyttää hämmennyneeltä. Halaamme häntä spontaanisti useaan kertaan. Poika juoksee pois ja me tutkijat jäämme seisomaan paikoillemme. Kun lopulta pääsemme autoon ja liikkeelle, olemme järkyttyneitä, käymme läpi omia tunteitamme ja pohdimme, toimimmeko tilanteessa oikein. Yhteisen automatkan jälkeen oma matkani jatkuu vielä junalla kohti kotikaupunkiani. Matka on aikaisemmin toiminut hyvänä siirtymäriittinä pois kentältä, mutta nyt se ei riitä. Viestittelen junasta kollegoilleni ja yritän pysyä rauhallisena. Kyyneleet tulevat, kun pääsen omaan autooni rautatieaseman parkkipaikalla. Joudun odottamaan kauan ennen kuin pystyn ajamaan kotiin. (Jälkikäteen kenttämuistiinpanojen pohjalta kirjoitettu kuvaus, 2016.)

Edellä kuvattu kokemukseni on yksi esimerkki tunteista, joita tutkija tutkimustyössään saattaa kohdata. Tämä hetki oli myös selkeä ”kuuma piste”, jolla oli keskeinen merkitys tutkimuksessamme. Vuosina 2016–2018 olin mukana TRUST-hankkeessa⁴, jossa tutkittiin yksin Suomeen tulleiden turvapaikanhakijanuorten ylikulttuurista kuulumisen tunnetta. Kenttätyöjaksoimme oli lyhyt ja tiivis; se kesti lokakuusta 2016 toukokuuhun 2017. Tutkimuksemme kenttä koostui useista erilaisista taidetyöpajoista, joihin osallistui yksin Suomeen tulleita nuoria. Kenttätyöhön kuului paljon hyvin iloisia hetkiä: onnellisuutta ja tyytyväisyyttä onnistumisista ja hauskoista sattumuksista kumpuavaa iloa ja naurua. Toisaalta mukana oli surua ja ahdistusta nuorten kokemuksista ja heidän tulevaisuudestaan, etenkin sellaisissa tilanteissa, joissa kohtasimme erilaisten traumojen tai kielteisten turvapaikkapäätösten vaikutuksia nuorten arjessa. Nopeasti syntyvät tilanteet tuottivat myös runsaasti hämmennystä mukana olleille tutkijoille.

Kenttätyön alkaessa en osannut varautua siihen, kuinka merkittävän jäljen se tulisi minuun jättämään ja miten vaikeaa kentältä irtautuminen olisi. Lähtö ja irtautuminen korostuivat silloinkin, kun lähdimme kotiin intensiivisten kenttätyöpäivien jälkeen. Tutkimusryhmässä reflektoimme kokemiamme tunteita avoimesti, mutta tilanteiden käsittely vaati aikaa ja voimia. Koska monenlaiset tapahtumat ja tunteet palaavat mieleen yhä uudelleen ja uudelleen kenttätyön päättymisen jälkeen, tulee kentältä poistumista ja sen aiheuttamien tunteiden käsittelyä tarkastella myös tutkijan jaksamisen näkökulmasta.

Kentältä poistuminen ei ole suoraviivainen tapahtumaketju, joka alkaa siitä, että tutkija pakkaa tavaransa, poistuu kentältä ja siirtyy analysoimaan tutkimusaineistoaan. Tähän yhteen tutkimuksen sykliin ja sen umpeutumiseen liittyy sekä fyysisiä että emotionaalisia puolia, joilla on merkitystä myös tutkijan ammattitaidon kannalta. Etnografian monipaikkaistumisen myötä kentän paikantuminen on muuttunut yhä pirstaleisemmaksi. Kun kenttä muodostuu useista fyysisistä paikoista, monenlaisista tiloista, tilanteista ja kohtaamisista, kentältä voidaan myös poistua useaan kertaan yhden tutkimuksen kuluessa. Tämä luo tutkijalle haasteita sekä käytännön että tunteiden kannalta erityisesti silloin, kun tutkitaan sensitiivisiä

4 Yksin tulleiden lasten ja nuorten ylikulttuurisen kuulumisen tukeminen/Supporting transcultural belonging among unaccompanied children and young people (TRUST).

tai vaikeita aiheita. (Monipaikkaisesta etnografiasta ks. Marcus 1995; Hämeenaho ja Koskinen-Koivisto 2014; pirstaleisesta projektityöstä ks. myös Korjonen-Kuusipuro 2018).

Vaikka yksittäisissä tutkimuksissa tutkijat kuvaavatkin kentältä poistumistaan (ks. esim. Day 2017), erityisesti aloitteleville tutkijoille suunnatuissa etnografian opaskirjoissa tämä vaihe voidaan kuvata käytännöllisten ohjeiden listana (ks. esimerkiksi Gobo 2008). Tällaisissa listauksissa ei juurikaan huomioida kenttätöyövaiheen päättymisen aiheuttamia tuntemuksia, saati niiden käsittelyä. Sosiologian professori Amanda Coffeyn (1999, 105–110) mukaan ohjelistaukset luovat kentältä lähtemisestä mielikuvan jonkinlaisena selkeänä suorituksena, vaikka kyse on eletystä kokemuksesta ja aina myös jonkinasteisesta menetyksestä. Coffey (1999) vertaakin etnografisen tutkimuksen kulkua rakkausuhteeseen: kenttätöyövaiheen päättyminen herättää tutkijassa samanlaisia tunteita kuin suhteen päättymisen.

TRUST-hankkeessa tapasimme nuoria eri paikoissa järjestetyissä taidetyöpajoissa ja kenttätöyömme tavallaan alkoi ja päättyi useampaan kertaan. Oma strategiamme päättymisen tilanteissa oli, että pyrimme jollain tavoin hyvästelemään nuoret sekä kentällä tapaamamme aikuiset. Emme antaneet turhia lupauksia siitä, että tapasimme uudelleen, ellei tästä ollut etukäteen sovittu. Kannoimme huolta siitä, etteivät nuoret kärsisi menettäessään jälleen aikuisia elämästään (luotettavien aikuisten läsnäolon merkityksestä ks. esim. Kohli 2011; Kuusisto ym. 2017). Emme kuitenkaan riittävästi pohtineet kentältä poistumista, siihen liittyviä tunteitamme ja näistä syntyvää tunteiden liikettä. Kun kenttätöyöjaksomme sitten päättyi ja tutkimusaineiston analyysi- ja kirjoitusprosessit alkoivat, ne saivat tutkimusryhmässämme aikaan erilaisten tapahtumien, vuorovaikutusten ja aktiviteettien muistelua (ks. myös Coffey 1999, 106–107), joissa mieleen palautui monia tunteikkaita yksityiskohtia. Nämä tuntemukset loivat liikettä: yhtä aikaa ne sekä vetivät meitä takaisin kentälle että työnsivät meitä sieltä pois päin.

Usein toistetaan, että etnografian on tärkeä etäännyä tutkimuskentästään, jotta hän pystyy tieteellisesti, systemaattisesti ja tutkimusprosessia reflektoiden ymmärtämään tutkimuskohdettaan (ks. esim. Fingerroos ja Jouhki 2014, 93; Gothóni 1997). Etäännyminen tuottaa liikettä tutkimuskentältä pois päin. Tunnetasolla etäännyminen ei ole näin yksinkertaista, sillä äsken kuvatun tapaan liikettä tapahtuu molempiin suuntiin. Siksi on hyvä pohtia, onko tutkijan tarpeen etäännyä vai voiko hän tietoisesti valita liikkeen, yhtäaikaisen etäännyksen ja lähelle tulemisen, myötätunnon? Voisiko ajatella, että lähelle tuleminen ja emotionaalinen side ovatkin etnografisen tutkimuksen onnistumisen edellytyksiä (ks. esim. Behar 1996)? Käytännössä kyse on etäännyksen tarpeen ja lähellä olon vuorottelusta, mutta mistä tutkija tietää milloin on aika etäännyä, milloin tarve lähentyä. Voiko tutkija vain antautua tällaisen etnografisen häilyvyyden valtaan ja luottaa siihen, että analyyttinen tarkastelu ja tunneperäinen samastuminen limittyvät toisiinsa oikealla tavalla (vrt. Hage 2009; Onodera 2016)? Mikä silloin on tutkijan omien tunteiden paikka tutkimuksessa?

TRUST-hankkeen aikana koin itse vahvasti, että riittävä etäännyminen oli osa tutkijan ammatitaitoa ja asiantuntijuutta. Keskustelimme tutkimusryhmässämme paljon siitä, kuinka vaikeaa irtautuminen kentältä ja toisaalta tutkimusaineistoon palaaminen olivat. Vaikka kirjoitimme tunteistamme myös kenttätöyöpäiväkirjoihimme, tuntui tunteiden sanallistaminen ja niistä puhuminen vaikealta. Omat ristiriitaiset tunteeni aiheuttivat hämmennystä ja koin välillä epäonnistuneeni etäännyksessä, sillä etäännyksen sijasta lähentymisiä tuntui tapahtuvan kaiken aikaa. Kenttätöyöjaksioon liittyvät tapahtumat ja tunteet saattoivat nousta

pintaan yhä uudelleen, vaikka olimmekin jo analysoineet aineistoa ja kirjoittaneet siitä. Joskus tällaisen emotionaalisen paluun kentälle laukaisi jokin selkeä yhtymäkohta tai vaikkapa tutkimukseen osallistuneen henkilön näkeminen jossain toisessa yhteydessä. Aina tällaista selkeää laukaisijaa ei ollut. Seuraava omakohtainen kokemukseni kuvaa tilannetta, jossa yli vuosi kenttätöjaksos päättymisen jälkeen seminaariesityksessä näytetty video jälleen imaisi minut takaisin kentälle:

Seminaariesityksen pitäjä näyttää puheenvuoronsa lopuksi nuorten musiikkivideon, joka on tehty samanlaisissa taidetyöpajoissa, jollaisia mekin hankkeemme aikana seurasimme. Videon nuoret ovat minulle outoja, mutta video on kuvattu tutulla nuorisotalolla, tutussa ympäristössä. Tunnen välittömästi, kuinka videon katsominen ja kuunteleminen heittävätkin minut ajassa taaksepäin kenttätöihin nuorten kanssa. Tunnen palan kohoavan kurkkuuni ja kyynelten kurkkivan luomien takana. Mietin koko kappaleen ajan mitähän ”meidän nuorille” tällä hetkellä kuuluu ja missä he ovat. (Muistiinpanot 18.9.2018.)

Videon katsominen aiheutti samantyyppisen reaktion jokaisessa tutkimusryhmämme jäsenessä. Me kaikki koimme kuvitteellisen siirtymän takaisin kentälle, joka ei enää ollut fyysinen paikka tai tila, vaan läsnä kyseisessä hetkessä vain videon välityksellä. Tilanne oli muutoinkin tunteikas: video näytettiin oman hankkeemme loppuseminaarissa ja jo tämä hetki itsessään oli eräänlainen luopumisen merkkipaalu, johon liittyi haikeutta. Kuvitteellinen siirtymä kentälle ja sen aiheuttama tunnereaktio oli hyvin voimakas ja yllättävä. Itse tulkitsin tunnereaktion kertovan emotionaalista sitoutumisesta tutkimusaiheeseen ja tutkimuksen kohteena oleviin nuoriin. Tässä vaiheessa uskalsin jo luottaa affektien voimaan (ks. Probyn 2010 ja tämän kudelman johdanto) ja koin, että tunteillani oli olennaista merkitystä tutkimusaiheen ymmärtämisen kannalta. Reaktion taustalla oli kokemukseni yksin tulleiden nuorten elämän hallitsemattomuudesta, johon tutkimuksella voi olla vaikea vaikuttaa. Lisäksi reaktio kertoo jäljestä, jonka tämä tutkimus on minuun jättänyt. Etäännyminen ja eläytyminen eivät näin olleetkaan kovin selkeärajaisia tiloja, jotka kentältä poistuminen olisi erottanut, vaan nimenomaan liikettä.

Palaan yhä kentällä kokemiini tunteisiin jokaisen TRUST-hankkeen aineistosta kirjoittamani tekstin myötä. Mietin yhä, mikä kokemieni tunteiden paikka tutkimuksessani on. Vaikka keskustelimme omassa tutkimusryhmässämme paljon tutkimuksen herättämistä tunteista, hämmennys on yhä läsnä, enkä edelleenkään ole täysin varma, mitä nämä kaikki tunteet merkitsevät. Tämän kudelman keskustelujen ja kirjoitusprosessin myötä ymmärrykseni tunteiden paikasta ja niiden aiheuttamasta liikkeestä on avartunut. Olen osittain päässyt eroon tunteiden aiheuttamasta epäammattillisuuden ajatuksesta ja katson tunteiden kuvaavan tutkimusaiheen merkityksellisyyttä. Toisaalta lyhytkestoisten tutkimusprojektien aikakaudella emotionaalinen side tutkimukseen voi osaltaan kertoa vaikeudesta siirtyä jälleen kerran eteenpäin, uusien tutkimusteemojen pariin.

Edellä esitetyt pohdinnat osoittavat, että olemme tunteiden aikaansaaman liikkeen kautta sidoksissa kenttäämme vielä pitkään fyysisen kentältä poistumisen jälkeen, eikä mitään selkeärajaisista siirtymästä lähentymisvaiheesta etäännymiseen ole, vaan liikettä tapahtuu kaiken aikaa. Kun puhumme kentältä poistumisesta, tarkoitammekin yhden tutkimuksen syklin eli aineiston keruuvaiheen päättymistä ja tutkimuksen painopisteen siirtymistä analyysi- ja kirjoitusvaiheeseen. Tunnetasolla emme kuitenkaan poistu kentältä vielä pitkään aikaan, vaan koetut tunteet liikuttavat meitä yhä uudelleen joka kerta kun kerromme, kirjoitamme tai muistelemme kentän tapahtumia.

Kirsi-Maria Hytönen: Tutkija odotusten ristipaineessa

Tutkimusta ei tehdä tyhjiössä vaan keskellä monenlaisia sosiaalisia verkostoja ja kytköksiä. Mitä sensitiivisempi ja tunteita herättävämpi aihe, sitä enemmän eri tahoilla on asiaan liittyviä odotuksia ja toiveita. Kohtasin näitä eri näkökulmia työskennellessäni tutkijatohtorina sosiaali- ja terveysministeriön (STM) hankkeessa, jossa selvitettiin lastensuojelun sijaishuollossa tapahtunutta lasten kaltoinkohtelua ensimmäisen suomalaisen lastensuojelulain aikana 1937–1983 (Hytönen, Malinen et al. 2016). Hankkeen aikana tunnistin odotuksia esimerkiksi tutkimuksen rahoittajan, median, yliopistoyhteisön (ns. akateeminen maailma), tutkimukseen osallistuneiden haastateltavien sekä laajemmassa merkityksessä yhteiskunnan taholta. Tässä tekstissä pohdin tutkijan vuorovaikutusta haastateltavien kanssa sekä heidän odotuksiaan tutkijoita kohtaan.

Osa tutkijoista voi nostaa odotuksia työtään kohtaan oman kunnianhimonsa kautta, mutta ihmisten herkkyys ulkoapäin tuleville odotuksille vaihtelee, eikä sisä- ja ulkopuolelta tulevia odotuksia aina ole helppo erottaa toisistaan. Tutkijan pujottelu eri rooleissa tutkimusprosessin eri vaiheissa vaatii sekä tunteiden tunnistamista että niiden hyväksymistä osaksi työtä. Kantapäin kautta opitun kokemukseni mukaisesti esitän, että tunteiden tunnistaminen ja hyväksyminen tasapainottaa tutkijan siirtymiä työn ja vapaa-ajan välillä sekä vahvistaa henkisiä voimavaroja etenkin sensitiivisten aiheiden tutkimuksessa.

Teimme selvityksen aikana noin 300 haastattelua sijaishuollon kokemuksista ympäri Suomea. Kohtasimme ihmisiä hyvin herkän, mutta vaativan ja tärkeän aiheen äärellä. Puhuminen ei ollut haastateltaville itsestään selvää eikä aina kovinkaan helppoa. Meidän tehtävämme tutkijoina oli luoda turvallinen tila, jossa haastateltavat kykenivät sanoittamaan kokemuksiaan luottamuksellisesti ilman pelkoa, että puhumme heidän kokemustensa ohi tai päälle. (Ks. Souto, Honkasalo ja Suurpää 2015, 150–151.) Turvallista tilaa tavoiteltiin muun muassa sillä, että matkustimme haastateltavien koteihin tai mahdollisimman lähelle heitä, kerroimme tutkimuksesta mahdollisimman tarkasti ja puhuimme etukäteen myös osallistumiseen liittyvistä riskeistä kuten jälkikäteisistä stressireaktioista. (Hytönen ja Salenius 2017.) Keskityin rooliini kuuntelijana ja pyrin vaihtelevalla menestyksellä purkamaan auktoriteetti-roolia, jota osa haastateltavista tarjosi.

Lapsuuden traumaattisiin kokemuksiin sisältyi merkityksiä, joista minulla oli vain aavistus. Suureen osaan haastatelluista lapsuuskokemukset olivat jättäneet elämänmittaisen jäljen, mikä myös motivoi heitä osallistumaan tutkimukseen. Osa heistä oli vihaisia ja katkeria, osa oli antanut anteeksi ja tehnyt sovinnon menneisyyden kanssa. Osa heistä kaipasi kaltoinkohtelunsa julkista tunnustamista. Haastateltavien näkökulmasta me edustimme ministeriötä, sitä tahoja, jonka kuului kantaa vastuu.

Pelkällä lastensuojelun historian faktatiedolla luottamukselliset, turvalliset haastattelut eivät olisi olleet onnistuneita, vaan tarvittiin tiedon ja tahdon lisäksi tunnetaitoja, kuten empatiakykyä ja herkkyyttä, mutta myös epävarmuutta ja sen sietämisen taitoa (Laitinen ja Uusitalo 2007, 326–328). Riskinä kuitenkin oli yliempaattisuus. Se saattoi nostaa haastateltavien odotuksia meitä haastattelijoita kohtaan, mutta myös lisätä tutkijoiden uupumusta. (Hytönen ja Salenius 2016, 84–88.) Haastatteluja tehdessä osa kohtaamisista oli raskaita, osa voimauttavia. Loppuraportin kirjoittamisen aikana kävin läpi koko aineiston ja kirjoitin selkeän yhteenvetomaisen raportin yhdessä muiden hankkeen tutkijoiden kanssa. Se nosti

vielä kenttätyövaihehtakin voimakkaammin esiin turhautumisen, väsymyksen ja avuttomuuden tunteita, jotka kulminoituivat yöllisiin painajaisiin ja vaikuttivat ihmisuhteisiin. Tutkijan hyvinvoinnin turvaamiseksi suositellaan muun muassa keskusteluapua, päiväkirjan kirjoittamista ja huolehtimista elämän muiden osa-alueiden tasapainosta (Rager 2005; Laitinen ja Uusitalo 2007, 328). Itselleni tärkeintä olivat keskustelut sekä tutkimusryhmän jäsenten että työnohjaajan ja työpsykologin kanssa.

Osa haastateltavista oli seurannut vastaavan selvityksen prosessia Ruotsissa ja oli tietoinen siitä, että siellä osalle kaltoinkohtelun uhreista oli maksettu rahallisia korvauksia. Meiltä kysyttiin usein, onko korvauksia tulossa. Meidän toivottiin kertovan juuri kyseisen haastateltavan kaltoinkohtelusta eteenpäin ministeriössä ja edistävän hänen korvausvaadettaan. Saimme toisinaan kopioita henkilökohtaisista papereista tai kirjoitetun vetoamuksen, jonka haastateltava toivoi meidän vievän eteenpäin. Lupasimme lukea ne, mutta teimme parhaamme mukaan selväksi, ettemme toimi ministeriössä, meillä ei ole valtaa korvauksista päätettäessä emmekä voi mitenkään vaikuttaa kyseisen prosessin etenemiseen. Vetäydyimme tutkijan roolimme taakse ja vetosimme siihen, että me olemme vain ”renkejä”, jotka toteuttavat tämän selvityksen. (Malinen ja Hytönen 2018, 143.) En tiedä, ymmärsivätkö kaikki selityksiämme vaikutusvaltamme vähyydestä. Välttelevä suhtautumisemme politiikkaan saattoi tuntua osasta haastateltavista väheksymiseltä tai ohittamiselta. Se harmitti, sillä väheksymistä ja kuuntelemattomuutta he olivat saaneet kokea elämässään jo aivan riittävästi.

Katja Uusihakala (2016, ks. myös artikkelikudelman johdanto) huomauttaa, että haastattelutilanteet eivät aina ole harmonisia, yhteisymmärrystä lisääviä tai edes miellyttäviä. Näissä hankaavissa hetkissä saattaa kuitenkin piillä asioita, jotka kertovat jotain tärkeää tutkittavasta aiheesta tai henkilön tarinasta ja etenkin tutkijan omasta positiosta tilanteessa. Vaikka en pitänyt siitä, miten jotkut haastateltavat puhuivat esimerkiksi Suomen pakolaispolitiikasta, en ryhtynyt väittelemään heidän kanssaan. Olin kiusaantunut, valitsin Uusihakalan tavoin vaikenemisen ja koetin palauttaa keskustelun tutkimusaiheeseen.

Maggie MacLuren termi *hot-spots* kuvaa haastattelun tiheitä kohtia, jotka herättävät tutkijassa hämmennystä ja ihmetystä, ehkä ärtyisyyttä tai kiukkua (MacLure 2013a, 172). Esimerkkinä tällaisesta tihentymästä omassa tutkimuksessani toimii eräs haastattelu, jonka aloitin tavalliseen tapaan kysymällä haastateltavan syntymäperheestä. Keski-ikäinen mies katsoi minua ja totesi lyhyesti, että hänen äitinsä oli huora. Näin suora ja lyhytsanainen vastaus häkellytti minut, enkä osannut reagoida siihen mitenkään; tunteet ryöppysivät ja hiljensivät minut. Jälkeenpäin kuitenkin ymmärsin, millaisen merkitysten tihentymän vastauksesta löytää, jos kuuntelee koko haastattelun empaattisesti ja ymmärtäen. Näiden tihentymien tunnistaminen on askel kohti niiden analyysia.

Sitoutumatonta tutkimusta ei ole, ja ajatukseni olivat selkeästi haastateltaviemme ”puolella” (Malinen ja Hytönen 2018, 147–148). Haastattelut olivat tunteikkaita tilanteita, ja dialogisesti tuotetussa aineistossa tutkijan rooli oli näkyvä ja tässä tapauksessa myös tunteikas. Antropologisessa tutkimuksessa toisinaan esiin tuleva *advocacy* eli tutkittavien puolustus tai heidän asiansa ajaminen sopi tehtäväämme kuitenkin vain osittain: pyrimme nostamaan haastateltavien kokemukset kuuluviin, mutta emme ottaneet kantaa jatkotoimia koskevaan keskusteluun (asian ajamisesta esim. Seithel 2004, 7). Tavoite oli ”antaa ääni äänettömille”, eli Helena Saarikosken (2008, erit. 29, 35) mukaan valtaistaa ja voimaannuttaa tutkittavia ihmisiä tuomalla (akateemiseen) valtajulkisuuteen siitä yleensä poissuljettua puhetta. Tässä

merkityksessä ääni liittyy kuulluksi tulemiseen ja sen myötä sosiaaliseen valtaan tai sen puutteeseen. Tein kriittistä muistitietotutkimusta, jonka tavoitteena on tarkastella vallitsevia olosuhteita kriittisesti ja kontekstisidonnaisesti (Fingerroos ja Haanpää 2006, 36–40). Samalla tavoite oli mahdollistaa vaikeiden kokemusten sanoittaminen: jokainen haastattelu oli tärkeä jo pelkästään siksi, että kohtasimme nämä ihmiset avoimesti ja olimme valmiit kuuntelemaan heidän kokemuksiaan.

Korvausprosessi nähtiin liian monimutkaisena ja vaikeana asiana, jotta olisimme tutkimusryhmänä voineet ryhtyä kannattamaan sitä. Tämä johtui roolistamme STM:n rahoittamassa projektissa, joka rajasi tehtävämme vain selvityksen tekemiseen ja loppuraportin kirjoittamiseen. Esimerkiksi koulukodeissa tapahtunutta kaltoinkohtelua tutkineet Vesa Puuronen ja Marjo Laitala eivät epäröineet kirjassaan (2016, 239) puoltaa korvausmenettelyä. Hekään eivät silti tuoneet esiin korvausjärjestelmän ongelmia. Se tuntui hämmäntävältä: miksi näin voimakas kannanotto oli toisille tutkijoille hyväksyttävää, kun itse pidin sitä ongelmallisena? (Historiallisten vääryyksien korvauksista ks. myös Savolainen 2018.) Se herätti minut myös pohtimaan, kuinka paljon tutkija voi tai hänen pitää ottaa kantaa. Ainakin tulisi erottaa mielipide ja tutkimustulos toisistaan.

Selvityksen loppuraportin julkistustilaisuuteen huhtikuussa 2016 kutsuttiin kaikki haastatteluihin osallistuneet. Saman vuoden marraskuussa perhe- ja peruspalveluministeri Juha Rehula pyysi valtion puolesta anteeksi kaikilta kaltoinkohtelua sijaishuollossa kokeneilta. Sekä raportin julkistamisen että valtiollisen anteeksipyynnön ollessa ajankohtaisia nousivat esiin korvausvaatimukset ja syyllisten nimeäminen. Osa kaltoinkohtelun uhreista olisi halunnut tekijät vastuuseen, vähintään julkisesti nimetyiksi, mikä taas ei kuulunut meidän tehtäviimme tutkimusta toteuttaessa (Malinen ja Hytönen 2018, 140–141). Tutkijoina halusimme olla rikkomassa hiljaisuutta sijaishuollon historian ympärillä, mutta jätimme ”pahuuden kasvot” anonyymeiksi. Ratkaisua voi perustella esimerkiksi tutkimusetiikan keskeisen periaatteen, vahingon tuottamisen välttämisen kautta: väärintekijöiden nimeämisen sosiaalisia seurauksia olisi ollut vaikea hallita, vaikka varsinainen rikosoikeudellinen vastuu oli vanhentunut. Tunsin silti ymmärrystä vastuuseen saattamisen vaatimuksia esittäneitä kohtaan, sillä vaikka tapahtumista oli kauan, niillä oli edelleen merkitystä ja seurauksia haastateltavien elämässä.

Kaltoinkohtelua lastensuojelussa tarkastelleen selvitystyön aikana tunnemyrsky oli välillä niin voimakas, että tunsin itseni avuttomaksi. Neuvottomuus, oma kömpelyys ja hämmennys haastattelutilanteissa välillä yllättivät. (Ks. esim. Laitinen ja Uusitalo 2007, 327.) En tiennyt, miten voisin hyödyntää tunteita työssäni. Nykyisessä, vanhemmuutta sijaishuollossa kasvaneiden elämäkerronnassa käsittelevässä tutkimuksessani (Koneen säätiö 2017–2020) en halua jäädä tunteideni vietäväksi vaan antaa niille merkityksiä, jotka hyödyttävät minua sekä tutkijana että ihmisenä (esim. Wager 1999, 326). Tunnistamalla esimerkiksi haastattelutilanteissa tai haastattelujen tihentymissä, *hot-spoteissa*, omat ristiriitaiset ajatukseni voin huomioida ne, reflektoida ja reagoida esimerkiksi esiin nouseviin kiukun, pettymyksen tai voimakkaan surun tunteisiin. Sensitiivisten aiheiden tutkimuksesta kirjoittaneet Laitinen ja Uusitalo (2007, 328–330) korostavat tutkijan henkilökohtaista kasvua vaikeiden ja tunteikkaiden aiheiden äärellä ja esittävät, että reflektoituva suhtautuminen omiin tunteisiin voi tuoda tutkimusanalyysiin terävyyttä ja etenkin vahvistaa tutkijan oppimiskokemusta.

Tämän tutkimushankkeen jälkeen olen osannut odottaa ristiriitaisten tunteiden heräämistä ja ollut valmiimpi kohtaamaan niitä. Osaan myös paremmin pitää työn ja henkilökohtaisen erillään huolimatta siitä, että kyse on omasta, henkilökohtaisesta tutkimusrahoituksesta. Tutkimuseettinen ohjeistus ja valvonta sekä aineistohallintasuunnitelma ovat olleet hyviä tukia hankkeen suunnittelussa. Suhtaudun ulkopuolelta tuleviin odotuksiin kohtuudella itseäni ja hankettani kohtaan: teen parhaani, ja se riittää.

Pilvi Hämeenaho: Tutkijan tunteista liikuttavaan kulttuurintutkimukseen

Vuoden 2018 Kansatieteen päivillä Porissa pidin esityksen, jonka sisältöä olin käynyt läpi jo useissa aikaisemmissa esitelmissäni ja myös kirjoittanut siitä tieteellisen artikkelin. Yllätykseni oli melkoinen kun tietty sitaatti, lainaus erään äidin tarinasta, purskautti spontaanit kyyneleet silmiini. Oli pakko pitää taukoa puhumisesta ja pyydellä sitten tunneryöppyä anteeksi. Tilanne tuntui lähes surkukupaisalta ottaen huomioon, miten olin valmistautunut esiintymään yhtenä puhujana ja vetäjänä ”Tutkijan järki ja tunteet” -nimisessä työryhmässä. Alkuperäisenä ideana oli ollut päästä keskustelemaan muiden tutkijoiden kanssa tutkijan subjektiivisuuden merkityksestä tutkimusprosessissa. Olin ajatellut, että analyttisellä otteellamme voisimme antaa muillekin välineitä selvittää vaikeiden tunteiden viidakossa, joita arvelimme heistä monilla olevan. Ehkä hieman omahyväisestäikin olin siis valmistautunut puhumaan aiheesta jo itseni etäännyttäneenä, aineistonkeruun ja sen analysoinnin aiheuttamat tunnekuohut läpikäyneenä tutkijana. Tilaisuuden akateemisesta luonteesta huolimatta en pysynytäkään itselleni antamassani roolissa – tunteet ottivat vallan.

Kudelman kirjoittamisprosessiin osallistuneena tutkijana ymmärrän nyt, kuinka hetkeen sisältyi paljon merkityksellistä, sellaista, joka reflektion kautta voi tarjota uusia näkökulmia tunteiden kanssa työskentelyyn. Tilaisuudessa koin kuitenkin menettäväni jotain uskottavuudestani ja tunsin ahdistusta epäonnistumisesta. Kyseisiin tunteisiin palaaminen kirjoittamisen kautta sai minut näkemään, kuinka olen huomaamattani omaksunut ihanteen näennäisen objektiivisesta ja aiheeseen neutraalisti – jopa tunteettomasti – suhtautuvasta tutkijasta. Kuten Sarah Ahmed (2014) on todennut, tieteen maailmassa tunteet näyttäytyvät usein heikkoutena, osoituksena siitä, ettei tutkija pysty pidättäytymään rationaalisessa ajattelussa ja järkeilyssä. Kudelmaa kirjoittaessamme olemme pohtineet sitä, kuinka tunteiden näkyminen tutkijan työssä voi näyttäytyä kyvyttömyytenä toimia objektiivisesti. Positivisti- sen tutkimustradition seuraajat pitävät tunteita tutkimuksellisia riskitekijöinä, jotka voivat johtaa irrationaaliin, epätieteellisiin tulkintoihin. Akateemisten tilaisuuksien konventiot vahvistavat ajatusta, jonka mukaan omat tunteet on tärkeää erottaa tieteellisestä puheesta.

Tunteiden merkityksen vähättely tai niiden kieltäminen tutkimukseen kuulumattomina ei kuitenkaan ole kestävä ratkaisu ihmistieteellisessä tutkimuksessa (esim. Haraway 1991). Esimerkiksi kentällä tapahtuvat kohtaamiset ovat aina inhimillistä vuorovaikutusta, eivät pelkkää tiedonkeruuta. Tunteiden peittäminen tai kieltäminen ei ole objektiivisuutta, ja puutteellisen itsereflektion ja omien tunteiden kieltämisen riskinä on analyysin vinoutuminen ja tutkijan uupuminen. Kudelmamme tekstit osoittavat, kuinka tunteet ovat tutkijan työssä aina läsnä. Ne nousevat pintaan kentällä, haastatteluja tehdessä ja silloin, kun tutkija palaa aineistojen ääreen niitä analysoidakseen. Tunteet voivat seurata mukana kenttätöön päätyttyä ja tutkimushankkeiden jälkeen. Joskus tutkimusaihe on lähellä itseä ja tunteet ovat

voimakkaita. Toisaalta tutkittu aihe voi olla etäämpänä tutkijan omasta arjesta, mutta kenttätyö antaa mahdollisuuden kokea ja tuntea jotain, joka on itselle vierasta. Erityisesti vaikeat ja sensitiiviset aiheet vaikuttavat tunteiden tasolla. Tunteet voivat olla mukana myös silloin, kun tutkimuksen tavoitteita asetetaan ja niiden tuloksia ja merkitystä arvioidaan yhdessä tutkittavien, yhteistyökumppaneiden tai esimerkiksi rahoittajien kanssa.

Kudelmassa olemme halunneet tuoda näkyviksi tutkijan tunteita tutkimusprosessin eri vaiheissa sekä pohtineet, miten tunteet vaikuttavat tiedon tuottamiseen ja validiteetin arvioimiseen. Etnografisessa tutkimuksessa tutkijan subjektiivisuus on lähtökohta, eikä sen vaikutusta tutkimusprosessiin tule yrittää kieltää tai salata, eikä siitä myöskään tulisi ahdistua. Jokainen tutkimus on tekijälleen henkilökohtainen kokemus, joka toki lisää tietoa ja ymmärrystä, mutta vaikuttaa aina myös tunteiden tasolla. Olemme työssämme läsnä kokonaisina ihmisinä ja siksi tunteet ja ruumiillisuus ovat kiinteä osa tutkijuutta (esim. Koskinen-Koivisto tässä kudelmassa). Tutkimusta voidaan tehdä empaattisella, tutkittaviin myötätuntoisesti suhtautuvalla ja muutokseen pyrkivällä otteella. Omien tunteiden kohtaaminen on ehto sille, että tutkija voi olla avoin uusille, erilaisille ja jopa vastakkaisille näkemyksille ja kokemuksille, joita tutkimus nostaa esiin. Tunteiden tunnistaminen ja hyväksyminen osana tutkimuksen tekemistä toimii lähtökohtana sille, että kulttuurintutkija pystyy paikantamaan itsensä osaksi sosio-kulttuurisesti rakentuvaa kenttäänsä (Pink 2009; Ehn 2014). Henkilökohtaiselta tuntuvan tai ”ihon alle menevän” aiheen äärellä omien tunteiden käsittelemisen merkitys korostuu.

Kulttuurisesti ja sosiaalisesti tuottuvat ja välittyvät tunteet ovat kulttuurintutkimuksen käyttövoimaa, ne tarjoavat keinoja liikuttaa ja tulla liikutetuksi. Samalla on toki muistettava, että erityisesti soveltavan kulttuurintutkimuksen vaikuttamiseen ja muutokseen liittyvät tavoitteet tuovat mukanaan tarpeen tutkimuksen lähtökohtien ja tutkijan tunteiden syvälliselle reflektiolle. Etnologisen ja antropologisen tutkimuksen kokonaistavoitteena ei aina ole vain tiedon lisääminen, vaan tutkimus on usein myös emansipatorista ja pyrkii lisäämään ymmärrystä toisia kulttuureja, ajattelumalleja ja tapoja kohtaan. (Fingerroos ym. 2017, 16–17; Hämeenaho ym. 2017, 11–12.) Tällaisissa projekteissa tutkijan tulee suhtautua tunteisiinsa avoimesti ja pyrkiä tietoisesti tunnistamaan, mistä ne kumpuavat, kuinka ne liikkuvat ja miten ne vaikuttavat tutkimuksen eri vaiheissa. Tunteet voidaan ymmärtää jopa tiedon tuottamisen edellytyksenä: jos niitä ei huomioida, reflektoida ja analysoida osana aineistoja, jotain olennaista tiedon rakentumisen prosessista jää puuttumaan.

Mutta kuinka paljon ja millä keinoin tunteita tulee hyödyntää tai tehdä näkyväksi? Tunteiden reflektointi on keino, jolla tutkija voi säilyttää tutkijan roolinsa henkilökohtaisiin tunteisiin menevällä kentällä. Tunteiden hallinta ja kyky etäännyttää itsensä tutkimuksesta helpottavat asiantuntijaroolin säilyttämistä kentällä ja haastatteluja tehdessä. Tunteiden hallinta myös mahdollistaa vaikeiden tunteiden käsittelyn emotionaalisesti tiheissä hetkissä, kuumien pisteiden äärellä (ks. Suopajärvi ja Hytönen tässä kudelmassa). Käytännössä etäännyttäminen voidaan ymmärtää osana analyttistä otetta, jossa tutkija tietoisesti kohtaa ja työstää tunteitaan. Analyttinen etäännytyks ei siis ole tunteettomuutta, vaan keino suhtautua omaan positioon ja omiin tunteisiin tiedostavasti ja refleksiivisesti. Etäännyttämisen lisäksi onkin tärkeää tuoda tunteet myös lähelle, työstettäväksi ja käsiteltäväksi. Esimerkiksi empaattisen vuorovaikutuksen kannalta tutkijan aitous ja läsnäolo kentällä ollessa on tärkeää (Korjonen-Kuusipuro tässä kudelmassa; myös Kiuru 2018.) Myös kentällä koetut ruumiilliset aistimukset on tunnistettava, hyväksyttävä ja käsiteltävä, etteivät ne muodostu

ymmärrykseen pyrkivän tutkimuksen esteeksi (Koskinen-Koivisto tässä kudelmassa; myös Aromaa ja Tiili 2014). Koskinen-Koiviston pohdinta kentällä koettujen tunnelmien ja niiden herättämien ristiriitaisten ajatusten tulkitsemisen vaikeudesta korostaa sitä, kuinka kenttäkokemusten analyysi tapahtuu mitä suurimmassa määrin juuri tunteiden tarkastelun kautta. Kuten Hytönen (tässä kudelmassa) korostaa, huolellinen valmistautuminen kenttätöihin ja koko tutkimusprosessiin on tärkeää erityisesti silloin, kun tutkimusaihe on vaikea ja sensitiivinen. Valmistautuminen helpottaa vaikeiden tunteiden kohtaamista sekä kentällä, aineistoja analysoitaessa että tuloksia esiteltäessä (myös Korjonen-Kuusipuro tässä kudelmassa). Onkin tärkeää suhtautua tunteiden työstämiseen pitkäkestoisena, hankkeen tai projektin aikataulut ylittävänä prosessina.

Omien tunteiden reflektiivinen työstäminen mahdollistaa niiden käytön myös uutta luovana voimana. Liikutetuksi tullut tutkija voi työstää tunteitaan yhtenä analyysin välineenä, ja hakea näkökulmia siihen, miten asiat voisivat olla toisin (Suopajärvi tässä kudelmassa; myös Massumi 2004.) ”Poikkiteloin” asettuva tunne tarjoaa mahdollisuuden katsoa toisin ja haastaa aineistosta nousevia, tutkittavien kerronnasta nousevia tulkintoja. Näin vahvat ja ehkä ristiriitaisetkin tunteet voivat monipuolistaa tulkintaa ja tuottaa uutta liikettä tutkijan ja tutkittavien välille. Toisaalta on syytä muistaa, että etnografinen tutkimuksen tuottama tieto liikuttaa tunteiden tasolla myös yleisöjä (ks. Hytönen tässä kudelmassa). Tuloksia voidaan välittää monin keinoin: kirjoittamalla, kertomalla, elokuvien ja valokuvien kautta sekä tutkimukseen perustuvan kehittämistyön tai taiteen kautta. Erilaiset tavat avaavat mahdollisuuksia tarjota tunteita tuottavia kuumia pisteitä myös yleisölle. Tunteiden hyödyntäminen ja niiden tuottamisen refleksiivinen tarkastelu mahdollistaakin tutkimuksen tulosten viestinnän syvästi ja monitasoisesti, erilaisia yleisöjä liikuttavilla tavoilla.

Vaikeita ja sensitiivisiä aiheita tutkittaessa aineistoon kertyy tarinoita surusta, peloista ja huolista, kivusta ja kärsimyksestä, yksin jäämisestä tai vaikka vihasta, jota julma tai epäoikeudenmukaiseksi koettu kohtelu on herättänyt. Nämä tarinat eivät ole vain tärkeää aineistoa tiedon lisäämisen tarpeisiin, vaan ne voidaan nähdä ”portteina” tunteisiin. Etnografinen teksti on keskeinen tapa, jolla tutkija antaa lukijalle mahdollisuuden eläytyä aiheeseen. Tutkijan kirjoittama kuvaus paikoista ja ihmisistä sekä kokemuksista ja tunnelmista vaikuttaa tunteiden tasolla, eikä se näin ollen välitä vain tietoa vaan myös tunteita. Tapahtumien, kohtaamisten ja niihin liittyneiden tunteiden kuvailu ja nimeäminen johdattavat kuulijansa ja lukijansa keskelle elettyä elämää, ne antavat mahdollisuuden eläytyä ja hahmottaa tapahtumia siten, miten ne on koettu ja tunnettu. Tämä edellyttää sitä, että tutkija ymmärtää omien kokemustensa merkityksen tutkimusprosessin eri vaiheissa, tunnistaa ja myöntää tunteensa sekä työstää niitä refleksiivisesti kiinteänä osana tutkimustaan. Kuten tunnekudelmamme osoittaa, tunteilla on väliä.

Kirjallisuus

- Ahmed, Sara. 2014 (2004). *The Cultural Politics of Emotion*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Alastalo, Marja, Maria Åkerman ja Tiina Vaittinen. 2017. "Asiantuntijahaastattelu." Teoksessa *Tutkimushaastattelun käsikirja*, toimittaneet Matti Hyvärinen, Pirjo Nikander ja Johanna Ruusuvuori, 181–197. Tampere: Vastapaino.
- Aromaa, Johanna ja Miia-Leena Tiili. 2014. "Empatia ja ruumiillinen tieto etnografisessa tutkimuksessa." Teoksessa *Moniulotteinen etnografia*, toimittaneet Pilvi Hämeenaho ja Eerika Koskinen-Koivisto, 258–283. Helsinki: Ethnos ry.
- Beatty, Andrew. 2010. "How Did It Feel for You? Emotion, Narrative, and the Limits of Ethnography." *American Anthropologist* 112(3): 430–443.
- Behar, Ruth. 1996. *The Vulnerable Observer: Anthropology That Breaks Your Heart*. Boston, Beacon Press.
- Behar, Ruth. 2003. "Ethnography and the book that was lost." *Ethnography* 4(1): 15–39.
- Blackmore, Jill. 2014. "'Wasting talent'? Gender and the problematics of academic disenchantment and disengagement with leadership." *Higher Education Research and Development* 33(1): 86–99.
- Brink, Marieke van den ja Yvonne Benschop. 2012. "Gender practices in the construction of academic excellence: Sheep with five legs." *Organization* 19(4): 507–524.
- Cerwonka, Allaine ja Liisa H. Malkki. 2007. *Improvising Theory: Process and Temporality in Ethnographic Fieldwork*. Chicago: University of Chicago Press.
- Coffey, Amanda. 1999. *The Ethnographic Self: Fieldwork and the Representation of Identity*. London, Thousand Oaks, New Delhi: SAGE.
- Day, Abby. 2017. *Religious Lives of Older Laywomen: The Last Active Anglican Generation*. Oxford: Oxford University Press.
- De Nardi, Sarah. 2016. *The Poetics of Conflict Experience: Materiality and Embodiment in Second World War Italy*. London ja New York: Routledge.
- Ehn, Billy. 2014. "Arjen yllätyksiä – huomaamattoman etnografia ja kulttuurianalyysi." Teoksessa *Moniulotteinen etnografia*, toimittaneet Pilvi Hämeenaho ja Eerika Koskinen-Koivisto, 59–75. Helsinki: Ethnos ry.
- Fingerroos, Outi. 2003. "Refleksiivinen paikantaminen etnografiassa." *Elore* 10(2). <https://doi.org/10.30666/elore.78407>.
- Fingerroos, Outi, Sanna Lillbroända-Annala, Niina Koskihaara ja Maija Lundgren. 2017. "Yhteiskuntaetnologia – arkinen mutta kriittinen katse maailmaan." Teoksessa *Yhteiskuntaetnologia*, toimittaneet Outi Fingerroos, Niina Koskihaara, Sanna Lillbroända-Annala ja Maija Lundgren, 7–26. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Fingerroos, Outi ja Jukka Jouhki. 2014. "Etnologinen kenttätyö ja tutkimus: metodin monimuotoisuuden pohdintaa ja esimerkitapauksia." Teoksessa *Moniulotteinen etnografia*, toimittaneet Pilvi Hämeenaho ja Eerika Koskinen-Koivisto, 79–108. Helsinki: Ethnos ry.

- Fingerroos, Outi ja Riina Haanpää. 2006. "Muistitietotutkimuksen ydinkysymyksiä." Teoksessa *Muistitietotutkimus: Metodologisia kysymyksiä*, toimittaneet Outi Fingerroos, Riina Haanpää, Anne Heimo ja Ulla-Maija Peltonen, 25–48. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Frykman, Jonas ja Maja Povrzanović Frykman. (eds.) 2016. *Sensitive Objects Affect and Material Culture*. Lund: Nordic Academic Press.
- Geertz, Clifford. 1975. "On the Nature of Anthropological Understanding: Not extraordinary empathy but readily observable symbolic forms enable the anthropologist to grasp the unarticulated concepts that inform the lives and cultures of other peoples." *American Scientist* 63(1): 47–53.
- Gobo, Giampietro. 2008. "Leaving the field." Teoksessa *Doing Ethnography*, toimittaneet Giampietro Gobo ja Andre Molle, 290–299. London, Thousand Oaks, New Delhi, Singapore: SAGE.
- Gothóni, Renè. 1997. "Eläytyminen ja etäntyminen kenttätutkimuksessa." Teoksessa *Kaukaa haettua: Kirjoituksia antropologisesta kenttätyöstä*, toimittaneet Anna Maria Viljanen ja Minna Lahti, 136–148. Helsinki: Suomen Antropologinen Seura.
- Gould, Jeremy ja Katja Uusihakala. 2016. "Jälkisanat: Refleksiivisyys ja tiedon laatu." Teoksessa *Tutkija peilin edessä: Refleksiivisyys ja etnografinen tieto*, toimittaneet Jeremy Gould ja Katja Uusihakala, 218–228. Helsinki: Gaudeamus.
- Gould, Jeremy. 2016. "Refleksiivisyyden poluilla: Epistemologisesti radikaalin yhteiskuntatieteen puolustus." Teoksessa *Tutkija peilin edessä: Refleksiivisyys ja etnografinen tieto*, toimittaneet Jeremy Gould ja Katja Uusihakala, 9–37. Helsinki: Gaudeamus.
- Granhölm, Kenneth. 2007. "Att forska med känsla?" Teoksessa *Känslornas koreografi: reflektioner kring känsla och förståelse i kulturforskning*, toimittaneet Lena Marander-Eklund ja Ruth Illman, 77–91. Östersund: Gidlunds förlag.
- Haanpää, Riina ja Laakkonen, Simo. 2018. "Ajattelevan maiseman kerrostumia." *Elore* 25(1): 7–14. <https://doi.org/10.30666/elore.72809>.
- Haraway, Donna. 1988. "Situated Knowledges: The Science Question in Feminism and the Privilege of Partial Perspective Author(s)." *Feminist Studies* 14(3): 575–599.
- Haraway, Donna 1991: *Simians, Cyborgs and Women: The Reinvention of Nature*. New York: Routledge.
- Hage, Ghassan. 2009. "Hating Israel in the field: on ethnography and political emotions." *Anthropological Theory* 9(1): 59–79.
- Hautala-Hirvioja, Tuija. 2018. "Maisemat olivat silmiä hivelevän kauniita: jälleenrakennuskauden kuvataiteen eheyttävät aiheet." Teoksessa *Lappipalaa sodasta*, toimittaneet Marja Tuominen ja Mervi Löfgren, 100–121. Tampere: Vastapaino.
- Hollan, Douglas N. ja Jason Throop. 2011. "The Anthropology of Empathy: Introduction." Teoksessa *The Anthropology of Empathy: Experiencing the lives of others in Pacific Societies*, toimittaneet Douglas N. Hollan ja Jason Throop, 1–21. New York ja Oxford: Berghahn Books.
- Hytönen, Kirsi-Maria, Antti Malinen, Paula Salenius, Janne Haikari, Pirjo Markkola, Marjo Kuronen ja Johanna Koivisto. 2016. *Lastensuojelun sijaishuollon epäkohdat ja lasten kaltoinkohtelu 1937–1983*. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2016:22. Helsinki: Valtion julkaisuarkisto. <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/74821>.

- Hytönen, Kirsi-Maria ja Paula Salenius. 2016. "Yhteiskunnallisen etnologisen tutkimuksen eettisiä kysymyksiä." Teoksessa *Yhteiskuntaetnologia*, toimittaneet Outi Fingerroos, Niina Koskihaara, Sanna Lillbroända-Annala ja Maija Lundgren, 79–100. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Hämeenaho, Pilvi, Johanna Ylipulli ja Tiina Suopajärvi. 2017. "Kulttuurintutkimus osana yhteiskuntaa." Teoksessa *Soveltava kulttuurintutkimus*, toimittaneet Pilvi Hämeenaho, Tiina Suopajärvi ja Johanna Ylipulli, 7–27. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Hämeenaho, Pilvi ja Eerika Koskinen-Koivisto. 2014. "Etnografian ulottuvuudet ja mahdollisuudet." Teoksessa *Moniulotteinen etnografia*, toimittaneet Pilvi Hämeenaho ja Eerika Koskinen-Koivisto, 7–31. Helsinki: Ethnos ry.
- Ingold, Tim. 2002 (2000). *The Perception of the Environment: Essays on Livelihood, Dwelling and Skill*. London: Routledge.
- Kiuru, Hanna. 2018. "Traumaattisen menetyksen kokeneen ihmisen kohtaaminen tutkijana ja sosiaalityöntekijänä." *Janus* 26(3): 247–255.
- Kohli, Ravi S. 2011. "Working to Ensure Safety, Belonging and Success for Unaccompanied Asylum-seeking Children." *Child Abuse Review* 20: 311–323.
- Koskinen-Koivisto, Eerika. 2014. "Tutkimuskohteena läheinen ihminen: refleksiivisen ja dialogisen tutkimusotteen mahdollisuudet ja rajoitukset etnografisessa tutkimuksessa." *Elore* 21(2). <https://doi.org/10.30666/elore.79152>.
- Koskinen-Koivisto, Eerika. 2016. "Reminder of Dark Heritage of Humankind – Experiences of Finnish Cemetery Tourists of Visiting the Norvajärvi German Cemetery." *Thanatos* 5(1): 23–41. <http://dx.doi.org/10.1080/00438243.2016.1184586>.
- Koskinen-Koivisto, Eerika ja Thomas, Suzie. 2018. "Remembering and forgetting, discovering and cherishing: Engagements with material culture of war in Finnish Lapland." *Ethnologia Fennica* 45. <https://doi.org/10.23991/ef.v45i0.60647>.
- Korjonen-Kuusipuro, Kristiina. 2018. "Antropologia ja energia: soveltava näkökulma energiakäyttämisen tutkimuksessa." Teoksessa *Soveltava kulttuurintutkimus*, toimittaneet Pilvi Hämeenaho, Tiina Suopajärvi ja Johanna Ylipulli, 273–297. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Kusenbach, Margarethe. 2003. "Street phenomenology: The go-along as ethnographic research tool." *Ethnography* 4(3): 455–485.
- Kuusisto-Arponen, Anna-Kaisa. 2016. "Myötätunnon politiikka ja tutkimusetiikka Suomeen yksin tulleiden maahanmuuttajanuorten arjen tutkimisessa." *Sosiologia* 53(4): 396–415.
- Kuusisto, Anna-Kaisa, Kaukko Mervi, Kristiina Korjonen-Kuusipuro, Mari Pienimäki ja Jaakko Tuominen. 2017. *Building Transcultural Trust*. University of Tampere. <http://www.transculturaltrust.net/wp-content/uploads/2018/01/Building-Transcultural-Trust.pdf>.
- Laitala, Marjo ja Vesa Puuronen. 2016. *Yhteiskunnan tahra? Koulukotien kasvattien vaietut kokemukset*. Tampere: Vastapaino.
- Laitinen, Merja ja Taina Uusitalo. 2007. "Sensitiivisen haastattelututkimuksen eettiset haasteet." *Janus* 15(4): 316–332.
- Leavitt, John. 1996. "Meaning and Feeling in the Anthropology of Emotions." *American Ethnologist* 23(3): 514–539.

- Lund, Rebecca. 2015. *Doing the Ideal Academic: Gender, Excellence and Changing Academia*. Helsinki: Aalto University.
- Lutz, Catherine ja Geoffrey M. White. 1986. "The Anthropology of Emotions." *Annual Review of Anthropology* 15: 405–436.
- MacLure, Maggie. 2013a. "Classification or Wonder? Coding as an Analytic Practice in Qualitative Research." Teoksessa *Deleuze and Research Methodologies*, toimittaneet Rebecca Coleman ja Jessica Ringrose, 164–183. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- MacLure, Maggie. 2013b. "Researching without representation: Language and materiality in post-qualitative methodology." *International Journal of Qualitative Studies in Education* 26(2): 658–667.
- Malinen, Antti ja Kirsi-Maria Hytönen. 2018. "Kaltoinkohtelun äänet ja hiljaisuudet lastensuojelun historian tutkimuksessa." Teoksessa *Menneisyyden rakentajat: Teoriat historian tutkimuksessa*, toimittaneet Matti O. Hannikainen, Mirikka Danielsbacka ja Tuomas Tepora, 132–149. Helsinki: Gaudeamus.
- Malkki, Liisa H. 2007. "Tradition and Improvisation in Ethnographic Field Research." Teoksessa *Improvising theory: Process and temporality in ethnographic fieldwork*, Allaine Cerwonka ja Liisa H. Malkki, 162–187. Chicago ja London: University of Chicago Press.
- Malkki, Liisa H. 2012. *Kulttuuri, paikka ja muuttoliike*. Tampere: Vastapaino.
- Marander-Eklund, Lena ja Ruth Illman. 2007. *Känslornas koreografi: Reflektioner kring känsla och förståelse i kulturforskning*. Östersund: Gidlunds förlag.
- Marcus, George E. 1995. "Ethnography in/of the World System: The Emergence of Multi-Sited Ethnography." *Annual Review of Anthropology* 24: 95–117.
- Massumi, Brian. 2004. "Notes on the translation and acknowledgements." Teoksessa *A Thousand Plateaus*, toimittaneet Felix Deleuze ja Gilles Guattari, xvii–xx. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Nikunen, Minna. 2013. "Affektiivinen opetustyö yliopistossa: Pätkätyöläisten kokemuksia." *Naistutkimustutkimus* 4: 17–29.
- Näre, Sari (toim.). 1999a. *Tunteiden sosiologiaa 1: Elämyksiä ja läheisyyttä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Näre, Sari. 1999b. "Tunteiden sosiologia yhteiskuntatutkimuksen kentässä." Teoksessa *Tunteiden sosiologiaa 1: Elämyksiä ja läheisyyttä*, toimittanut Sari Näre, 9–15. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Onodera, Henri. 2016. "Etnografinen häilyvyys ja tietämisen halu: Kriittisiä peilauksia kenttätööhön Egyptin aktivistinuorten parissa." Teoksessa *Tutkija peilin edessä: Refleksiivisyys ja etnografinen tieto*, toimittaneet Jeremy Gould ja Katja Uusihakala, 62–87. Helsinki: Gaudeamus.
- Palsaoja-kollektiivi. 2018. *Liike ja hetki: kollektiivisen biografian sommitelmia (nyky) akatemiassa*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-7268-4>
- Pink, Sarah. 2009. *Doing Sensory Ethnography*. London, Thousand Oaks, New Delhi, Singapore: SAGE.
- Probyn, Elspeth. 2010. "Writing shame." Teoksessa *The Affect Theory Reader*, toimittaneet Melissa Gregg ja Gregory Seigworth, 71–90. Durham: Duke University Press.

- Puuronen, Vesa ja Marjo Laitala. 2016. *Yhteiskunnan tahra? Koulukotien kasvattien vaietut kokemukset*. Tampere: Vastapaino.
- Rager, Kathleen B. 2005. "Self-Care and the Qualitative Researcher: When Collecting Data Can Break Your Heart." *Educational Researcher* 34(4): 23–27.
- Roberts, Erin. 2018. "The 'transient insider': Identity and intimacy in home community research." Teoksessa *Emotion and the Researcher: Sites, Subjectivities, and Relationships*, toimittaneet Tracey Loughran ja Dawn Mannay, 113–125. Bingley, UK: Emerald Insight.
- Rosaldo, Michelle. 1984. "Toward an Anthropology of Self and Feeling." Teoksessa *Culture Theory*, toimittaneet Richard Schweder ja Robert Levine, 137–157. Cambridge: Cambridge University Press.
- Saarikoski, Helena. 2008. "Kuultavia ääniä ja kuuntelemisen keinoja." Teoksessa *Ääniä arkistosta: Haastattelut ja tulkinta*, toimittaneet Outi Fingerroos ja Tuulikki Kurki, 27–53. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Savolainen, Ulla 2018: "Miksi historian hyvitykset epäonnistuvat? Törmäävät muistikäsitykset ja hyvityksen moraali." *Historiallinen Aikakauskirja* 116(1): 56–68.
- Seithel, Friderike. 2004. "Advocacy Anthropology: History and Concepts." *Anthropológicas* 15(1): 6–48.
- Shuman, Amy. 2006. "Entitlement and empathy in personal narrative." *Narrative Inquiry* 16(1): 148–155.
- Silverman, Helaine. 2011. "Contested Cultural Heritage: A Selective Historiography." Teoksessa *Contested Cultural Heritage*, toimittanut Helaine Silverman, 1–49. New York: Springer.
- Souto, Anne-Mari, Veronika Honkasalo ja Leena Suurpää. 2015. "Kuuntelemista, sanoittamista ja näkyväksi tekemistä: Tutkijat kiistellyn rasmin äärellä." Teoksessa *Salattu, hävetty, vaiettu: Miten tutkia piilossa olevia ilmiöitä*, toimittaneet Antti Häkkinen ja Mikko Salasuo, 136–162. Tampere: Vastapaino.
- Stavrianakis, Anthony, Paul Rabinow ja Korsby Trine Mygind. 2017. "In the workshop: Anthropology in a collaborative zone of inquiry." Teoksessa *The Composition of Anthropology: How Anthropological Texts Are Written*, toimittaneet Morten Nielsen ja Nigel Rapport, 179–192. London ja New York: Routledge.
- Suopajärvi, Tiina. 2014. "Kävelyssä rakentuva paikka: Oulun kaupunkikeskusta seniorikaupunkilaisten sosiomateriaalisena ympäristönä." *Sosiologia* 51(4): 332–346.
- Sääskilahti, Nina. 2016. "Konfliktinjälkeiset kulttuuriympäristöt, muisti ja materiaalisuus." *Tahiti: Taidehistoria tieteenä* 6(1).
- Tangney, June Price, Jeff Stuewig ja Debra J. Mashek. 2007. "Moral Emotions and Moral Behavior." *Annual Review of Psychology* 58: 345–372.
- Thomas, Suzie, and Koskinen-Koivisto, Eerika. 2016. "'Ghosts in the Background' and the 'Price of the War': Representations of the Lapland War in Finnish museums." *Nordisk Museologi* 2016 (2): 60–77. <http://dx.doi.org/10.5617/nm.4411>.
- Timm Knudsen, Britta ja Carsten Stage. 2015. "Introduction: Affective methodologies." Teoksessa *Affective methodologies: Developing cultural research strategies for the study of affect*, toimittaneet Britta Timm Knudsen ja Carsten Stage, 1–22. Basingstoke, Hampshire, New York: Palgrave Macmillan.
- Toivola, Kristiina. 2004. "Myötätuntouupumus – auttajantyön työperäinen riski." *Työterveyslääkäri* 22(3): 330–332.

Uusihakala, Katja. 2016. "Totuuksia Afrikasta: Kitkaisia kenttäkohtaamisia valkoisten zimbabwelaisten siirtolaisyhteisössä." Teoksessa *Tutkija peilin edessä: Refleksiivisyys ja etnografinen tieto*, toimittaneet Jeremy Gould ja Katja Uusihakala, 88–112. Helsinki: Gaudeamus.

Wager, Maaret. 1999. "Tutkijuus ja tunteet." Teoksessa *Tunteiden sosiologiaa II*, toimittanut Sari Näre, 325–342. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Wetherell, Margaret. 2015. "Trends in the Turn to Affect: A Social Psychological Critique." *Body & Society* 21(2): 139–166.

Etnologit, filosofian tohtorit Kirsi-Maria Hytönen, Pilvi Hämeenaho (dos.) ja Eerika Koskinen-Koivisto (dos.) työskentelevät tutkijoina Jyväskylän yliopiston Historian ja etnologian laitoksella. Hytönen on myös Tampereen yliopistossa toimivan Suomen Akatemian Kokemuksen historian huippuyksikön jäsen.

Kulttuuriantropologi, FT Kristiina Korjonen-Kuusipuro työskentelee tutkijatohtorina Itä-Suomen yliopistossa kasvatustieteiden ja psykologian osastolla. Vuosina 2016–2018 hän työskenteli TRUST-hankkeessa (SA304146) Tampereen yliopistossa.

Kulttuuriantropologi, dos. Tiina Suopajarvi työskentelee Nordwit-hankkeen yliopistotutkijana Tampereen yliopiston sukupuolentutkimuksen oppiaineessa.